

Πειραιϊκό Ορόσημο

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 73

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2020

Επιστροφές Αλκιβιάδου 229
185 36 Πειραιάς

Σελ. 4

Σελ. 8

Σελ. 14

Σελ. 20

Σελ. 24

- 3 Γνώμη**
Η πανδημία, ο πολιτισμός και η τηλεργασία
Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου Προέδρου του Συλλόγου
“Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά”
- 4 Αρχιτεκτονικά**
Ο αρχιτέκτονας Γιώργος Κανδύλης
Του Γιώργου Γάρδα Αρχιτέκτονα Μηχανικού ΕΜΠ - Πολιτικού Μηχανικού ΕΜΠ
- 8 Αρχαιογνωστικά**
Η επιβίωση της Αρχαιότητας στη Δύση πριν από την Αναγέννηση
Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων
- 14 Ερευνητικά**
Περίοδος βαθμιαίας κατάπτωσης ισχύος και καταστροφών στα ανακτορικά κέντρα της Ελλάδος
Μέρος 4ο: Αρχαιολογικές μαρτυρίες για τη χρονική περίοδο ΥΕΠΒ2 - Πρώιμη ΥΕΠΙC (1225-1190 π.Χ.)
Του Κωνσταντίνου Σ. Παννακού, Δρα Πολιτικού Μηχανικού, Fellow ASCE,
Γεν. Γραμματ. Εταιρείας Διερεύνησης Αρχαιο-Ελληνικής και Βυζαντινής Τεχνολογίας/ΕΔΑΒΥΤ
Μέλος της Ένωσης Ευρωπαίων Αρχαιολόγων (Ε.Α.Α.), της Εταιρείας Αιγαιακής Προϊστορίας “ΑΙΓΕΥΣ”
- 17 Ματιές στην Πειραιϊκή Ιστορία**
Άρθρα και ευχές για το νέο έτος 1932 από την πειραιϊκή εφημερίδα ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ
Του Δημήτρη Κρασονικολάκη, Δημοσιογράφου - Συλλέκτη.
Ανεξάρτητου ερευνητή πειραιϊκής ιστορίας και λογοτεχνίας
- 20 Λαογραφικά**
Οι εορτές του Δεκεμβρίου μιας άλλης εποχής
Του Στέφανου Μίλεση, Συγγραφέα - Ιστορικού Μελετητή,
Προέδρου Φιλολογικής Στέγης Πειραιά
- 23** “Η Ψυττάλεια εορτάζει” Από τη Ναυμαχία του 480 π.Χ. στην Επανάσταση του 1821
Του Γιάννη Χαιρετάκη, Δρα Αρχαιολόγου
- 24 Εν τέλει...**

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου “ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ - ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ”
Αλκιβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017 - E-mail: mouseio.peiraia@gmail.com
ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 73 • Οκτώβριος - Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2020

ΕΚΔΟΤΗΣ:
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ.: 210-4060000

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:
ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
Πύλης 75-79, 185 33 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4121935

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΑΡΔΑ
ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
ΓΕΡ-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.
Διανέμεται δωρεάν.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά
τις απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:
ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ-ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.
Κολοκοτρώνη 144, 185 36 Πειραιάς
Τηλ.: 210 41 82 591, 210 45 37 521
E-mail: mourousias1@yahoo.gr

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ “ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

- Δημαρχείο Πειραιά: Πλ. Κοραή 1
- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31
Βιβλιοπωλεία:
- ΒΙΒΛΙΟΤΟΠΙΑ: Εθνικής Αντιστάσεως 23, Πειραιάς
- ΒΑΛΑΒΑΝΙΣ: Καραολή & Δημητρίου 43, Πειραιάς
- ΚΑΛΟΥΔΗ: Φίλωνος 31, Πειραιάς
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ Ν. & ΣΙΑ Ο.Ε.:
Καραϊσκού 157, Πειραιάς και Φίλωνος 35, Πειραιάς
- ΤΣΙΟΥΣΤΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ & ΟΥΡΑΝΙΑ Ο.Ε.:
Κολοκοτρώνη 100, Πειραιάς
- ΧΑΡΤΟΠΟΛΙΣ: Καραολή και Δημητρίου 32, Πειραιάς

Εξώφυλλο: Άρτεμις - Ρωμαϊκό αντίγραφο του έργου του Λεωχάρους. 4ος αι. π.Χ. - Μουσείο Λούβρου

Η πανδημία, ο πολιτισμός και η τηλεργασία

Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου

Προέδρου του Συλλόγου "Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά"

Η πανδημία του κορωνοϊού δημιούργησε νέα δεδομένα, τροποποιώντας ριζικά τις συνθήκες της ζωής μας. Οι αρνητικές συνέπειες στην οικονομία, στον πολιτισμό, στην εργασία είναι ανυπολόγιστες. Η παγκόσμια οικονομία και μετά το τέλος της θα χρειαστεί αρκετό χρονικό διάστημα για να συνέλθει από το σοκ. Παρόλα αυτά η πρόοδος στην τεχνολογία μας επιτρέπει να αναζητούμε εναλλακτικές μορφές οικονομικής δραστηριότητας. Η κοινωνική αποστασιοποίηση επέβαλε οι συζητήσεις να γίνονται με τηλεδιασκέψεις, η εκπαίδευση να διεξάγεται με τον ίδιο τρόπο. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις (θέατρο, μουσική, χορός) μεταδίδονται πλέον live streaming.

Ο εγκλεισμός δημιούργησε κατά κάποιον τρόπο νέες μορφές οικονομικής και πολιτιστικής δραστηριότητας. Το διαδίκτυο έγινε μέρος πλέον της καθημερινότητας των ανθρώπων. Πήρε τη θέση της ζωντανής δράσης και της φυσικής παρουσίας. Από μία άποψη αυτό είχε και καλές πλευρές. Μια θεατρική παράσταση π.χ. έκοβε για μία ολόκληρη σεζόν μερικές χιλιάδες εισιτήρια, ενώ τη μετάδοση από το διαδίκτυο για μια μόνο μέρα έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι. Φυσικά η ζωντανή παρακολούθηση δεν μπορεί να υποκατασταθεί από τη διαδικτυακή μετάδοση. Παρόλα αυτά μπορεί στο μέλλον να συνδυαστούν και τα δύο. Αυτό ισχύει και για άλλες μορφές τέχνης. Συνολικά όμως οι αρνητικές συνέπειες στον πολιτισμό αυτό το διάστημα φαίνονται στα στοιχεία.

Υπολογίζεται ότι τους πρώτους μήνες της πανδημίας στον χώρο του πολιτισμού οι απασχολούμενοι έχασαν το 80% του κύκλου εργασιών. Αν λάβει κανείς υπόψη ότι οι πολιτιστικοί τομείς αντιπροσωπεύουν το 4% του ευρωπαϊκού ακαθάριστου προϊόντος, ύψους 509 δισεκατομμυρίων ευρώ και αφορά πάνω από 7,4 εκατομμύρια εργαζόμενους μπορεί κανείς να συμπεράνει το μέγεθος των επιπτώσεων. Το αποτέλεσμα είναι οι άνθρωποι στον πολιτισμό να αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα επιβίωσης.

Η καταλυτική επίδραση της πανδημίας αφορά περισσότερο ίσως στην εργασία. Στο διάστημα που ισχύουν τα αυστηρά γενικευμένα μέτρα για την πανδημία η τηλεργασία αυξήθηκε κατακόρυφα. Κι αν οι άλλες μορφές διαδικτυακής δράσης μετά την επάνοδο της κανονικότητας αναμένεται να υποχωρήσουν, φτάνοντας περίπου στα προ κρίσης επίπεδα, ο τομέας της τηλεργασίας δεν θα ακολουθήσει την ίδια πορεία. Και αυτό γιατί εργαζόμενοι και εργοδότες αρχίζουν να μετρούν τα συν και τα πλην. Τα πλεονεκτήματα της τηλεργασίας σύμφωνα με πρόσφατες μελέτες και έρευνες είναι αρκετά περισσότερα από ό,τι τα μειονεκτήματα.

Πριν από την πανδημία στην Ευρώπη οι εργαζόμενοι που δούλευαν από το σπίτι σε μόνιμη βάση αντιπροσώπευαν το 16,1%, ενώ τώρα έχουν φτάσει το 37%. Στην Ελλάδα το 2019 οι τηλεεργαζόμενοι ήταν μόλις το 5,3% και το 2020 έφτασαν το 26%. Οι αλλαγές αυτές προοιωνίζουν μία διαφορετική αγορά εργασίας, πιο ευέλικτη. Όλο και περισσότερο κερδίζει έδαφος η ευρύτερη και γενικευμένη χρήση της τηλεργασίας. Σύμφωνα με έρευνα το 74% των εργαζομένων τάσσεται υπέρ ενός συνδυασμού εργασίας στο γραφείο και τηλεργασίας, ενώ μοιράζονται οι γνώμες αν πρέπει να διαλέξουν το ένα από τα δύο: 51% και 49% αντίστοιχα. Οι υπέρμαχοι της τηλεργασίας ισχυρίζονται ότι με την τηλεργασία οι εργαζόμενοι γίνονται πιο παραγωγικοί. Ωστόσο υπάρχουν και εκείνοι που υποστηρίζουν ότι η δημιουργικότητα και η καινοτόμος σκέψη είναι απόρροια συλλογικής εργασίας και συνύπαρξης στον ίδιο χώρο των εργαζομένων.

Η επέκταση της τηλεργασίας σε περισσότερους εργαζόμενους αναμένεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο εργασιακό περιβάλλον όπως περιορισμός των μετακινήσεων, σταδιακή μείωση χώρων γραφείων, συνέπειες στις μεταφορές, μείωση του κυκλοφοριακού, των ατυχημάτων, των αερίων θερμοκηπίου, εξοικονόμηση ενέργειας. Για τις εταιρείες μειώνεται το λειτουργικό κόστος και η χρήση ενέργειας. Η νέα αυτή μορφή εργασίας θα πρέπει να ρυθμιστεί νομοθετικά, να κατοχυρωθούν δικαιώματα και υποχρεώσεις και να αποσαφηνιστεί το εργασιακό τοπίο.

Ο Πρόεδρος κ. Γιάννης Πολυχρονόπουλος και το Δ.Σ. του Συλλόγου

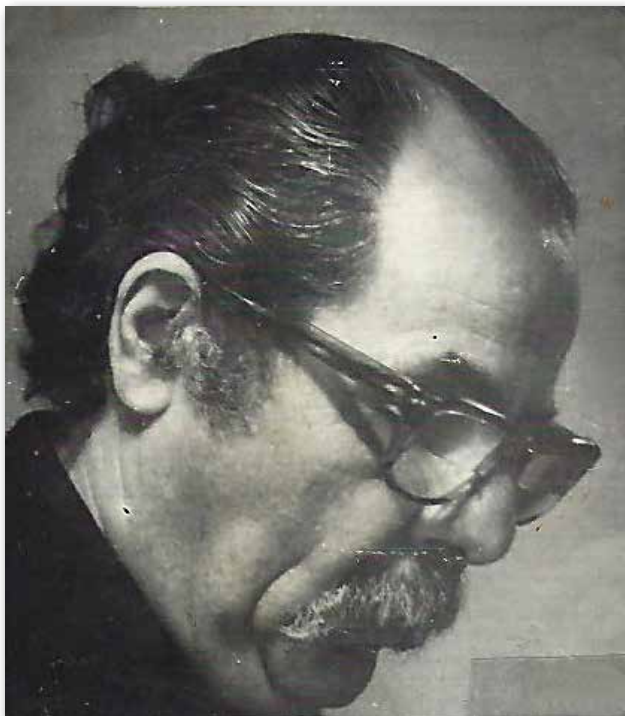
"Οι Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά",
σας εύχονται

ΥΓΕΙΑ, ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ, ΕΙΡΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΤΟ 2021

Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΝΔΥΛΗΣ

(Η πορεία και το έργο του στα «ξένα»-εκεί που η Ελλάδα μεγαλουργεί)

Του Γιώργου Γάρδα Αρχιτέκτονα Μηχανικού ΕΜΠ - Πολιτικού Μηχανικού ΕΜΠ

Εικ. 1 ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΝΔΥΛΗΣ (εκδ. ΕΡΜΗΣ - ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

Α. Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΝΔΥΛΗ (1911-1995).

Ο σπουδαίος Έλληνας Αρχιτέκτων-Πολιοδόμος Μηχανικός, γεννήθηκε στο Μπακού της (τότε) Ρωσικής Αυτοκρατορίας (σήμερα Αζερμπαϊτζάν) και ήρθε στην Ελλάδα το 1924. Τα παιδικά του χρόνια σημαδεύτηκαν από διωγμούς, δυστυχία, στερήσεις, προσφυγιά και πολέμους. Η πολυτάραχη ζωή του, εξιστορείται από τον ίδιο, όπως την αντίκρισαν τα παιδικά του μάτια, στο βιβλίο – αυτοβιογραφία «Γιώργος Κανδύλης η ζωή και το έργο του» (εκδόσεις ΕΡΜΗΣ 1985), απ' όπου αντλήθηκαν όλες οι πληροφορίες για την ζωή του, όπως αυτές τις έζησε.

Οι γονείς του γεννήθηκαν στην Τραπεζούντα, απ' όπου εκδιώχθηκαν από τους Τούρκους, με πρώτο προορισμό το Μπακού. Εκεί γεννήθηκε η (πρωτότοκη) αδελφή του Ντρίνια (Αλεξανδρινία), ο αδελφός του Ηλίας, ο ίδιος και ο Αλέξανδρος, που δεν επιβίωσε από τις φοβερές δοκιμασίες του εμφυλίου πολέμου, την δυστυχία και την πείνα. Ακολούθησαν σφαγές μεταξύ Ταρτάρων και Αρμενίων, μπροστά από το σπίτι τους στο Μπακού. Όπως αναφέρει ο ίδιος, κάθε φορά που ξεσπούσαν οι φονικές μάχες μεταξύ τους, ο πατέρας του ύψωνε ψηλά στο μπαλκόνι την Ελληνική σημαία, για να δείχνει ότι ήταν ουδέτερος. Μετά το ξέσπασμα της Οκτωβριανής Επανάστασης, μετακόμισαν στο Ρωσικό «Ροστώβ», όπου έμενε, πριν παντρευτεί, η μητέρα τους. Ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος είχε τελειώσει, χωρίς ωστόσο να αποκατασταθεί η ειρήνη, αφού η κόκκινη επανάσταση απλωνόταν στην χώρα. Άγριες μάχες ακολούθησαν μεταξύ των «Κόκκινων» και των «Λευκών». Στην δυστυχία του πολέμου προστέθηκαν και οι επιδημίες. Κλεισμένοι στο σπίτι άκουγαν τις οβίδες και το σφύριγμα από τις σφαίρες. Την μία μέρα κυριαρχούσαν οι «Λευκοί» και την άλλη οι «Κόκκινοι». Και έπειτα πάλι από την αρχή.

Μετά την επικράτηση της Επανάστασης, ξαναγύρισαν στο Κόκκινο πια, Μπακού. Το σπίτι τους δεν υπήρχε. Ο πατέρας τους συνελήφθη. Όπως όλοι οι πλούσιοι, έπρεπε και ο πατέρας τους να πληρώσει και να δεχθεί την νέα τάξη πραγμάτων. Δυστυχία, πείνα, αρρώστιες. Όταν καταστάλαξε η

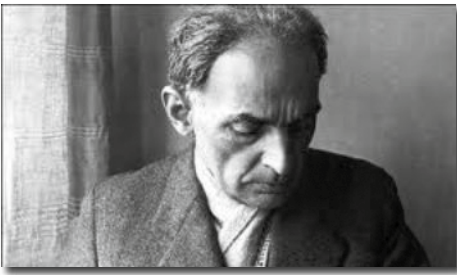
«Εάν σήμερα εξακολουθούμε να κτίζουμε για 50 χρόνια στηριζόμενοι σε νόμους, μορφές και δεδομένα ήδη ξεπερασμένα, ακολουθούμε έναν τελείως λανθασμένο δρόμο. Ο δρόμος αυτός μας οδηγεί σε σπατάλη, σε παρακμή, σε πνευματική σκλήρυνση. Οι αρχιτέκτονες έχουν καθήκον να προβλέψουν, να φαντασθούν και να οδηγήσουν με τη δουλειά τους προς μία καινούρια κατοικία, σύμφωνα με την πραγματικότητα της εποχής μας».

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΝΔΥΛΗΣ, Β' Αρχιτεκτονικό Συνέδριο του 1962, πρόταση μεταφοράς της πρωτεύουσας στο παράκτιο μέτωπο του Νέου Φαλήρου.

(άρθρο στο ΒΗΜΑ του Αχιλλέα Χεκίμογλου, 7 Δεκεμβρίου 2012)

βία, τα παιδιά στάλθηκαν για πρώτη φορά στο σχολείο, όπου κάθε τάξη είχε το δικό της σοβιέτ εκλεγμένο από τους μαθητές. Όταν επιτέλους αφέθηκε ελεύθερος ο πατέρας, μπάκκαρε αμέσως για την Περσία. Η οικογένεια αποφάσισε ότι θα έπρεπε να βρει καταφύγιο στο εξωτερικό. Ξανά μάζεψαν τα πράγματά τους και έφυγαν για την Ελλάδα, στις ρίζες τους, όπου υπήρχαν συγγενείς του πατέρα τους 1924. Άφησαν πίσω τους την ανασφάλεια, επιβίβαστηκαν σε ένα καράβι με άλλους πρόσφυγες και έπειτα από ένα μακρύ ταξίδι, έφτασαν στον Πειραιά, όπου τους περίμεναν οι συγγενείς τους. Έκανε μαθήματα ελληνικών, πήγε σχολείο (όπου ήταν ο Ρώσος, αφού τα παιδιά είναι σκληρά και δεν χαρίζονται) και τελικά, μετά από εξετάσεις, βρέθηκε (το 1931) μαζί με άλλους δέκα συμφοιτητές του στο Α' έτος της Αρχιτεκτονικής του Μετσόβιου Πολυτεχνείου!!!! Στο Πολυτεχνείο είχε καθηγητές τους Δημήτριο Πικιώνη (Εικ. 2) και Αναστάσιο Ορλάνδο (Εικ. 3). Όπως σημειώνει ο ίδιος, ο ένας ήταν ποιητής και ο άλλος σοφός. Ο πρώτος, ο Δημ. Πικιώνης επηρέασε γενιές Ελλήνων αρχιτεκτόνων. Ο δεύτερος Αν. Ορλάνδος, ήταν η προσωποποίηση τις γνώσης. Θαύμαζε και τους δύο, ωστόσο παρ' ότι αρχικά παραδεχόταν την γνώση, λάτρευε τον ποιητή και ένιωθε απέραντη ευγνωμοσύνη για τους σπουδαίους αυτούς Αρχιτέκτονες, που έτuche να είναι καθηγητές του.

Η επίδραση του Δημ. Πικιώνη, ήταν η πιο αξιόλογη. Ήταν ο δάσκαλός του, ένας εκπληκτικός καθηγητής, φιλόσοφος, ζωγράφος, ποιητής. Τα πάντα, εκτός από αρχιτέκτονας με την κλασική σημασία του όρου. 20 χρόνων φοιτητής της Αρχιτεκτονικής Σχολής, όταν ο Πικιώνης του είπε: «Σε μία ώρα απόσταση με το πλοίο από τον Πειραιά, κάπου στο εσωτερικό της Αίγινας, στον Μεσαγρό, ένας χωρικός, που τον έλεγαν Ροδάκη, έχτισε ένα σπίτι με τα ίδια του τα χέρια (Εικ. 4). Το δικό του σπίτι. Βρίσκεται μέσα στ' αμπέλια και ορθώνεται πάνω στους λόφους που δεσπόζουν από κάθε πλευρά, στην ανοικτή θάλασσα. Να πάτε να το δείτε, ν' ανοίξετε τα μάτια σας και να προσπαθήσετε να καταλάβετε». Πήγε στην Αίγινα και ανακάλυψε το σπίτι του Ροδάκη. Ήταν «το σπίτι με τα αγάλματα» (Εικ. 5). Στις γωνίες του

Εικ. 2 Δ. ΠΙΚΙΩΝΗΣ (Πειραικό Ορόσημο τ.35)

Εικ. 3 Αναστ. Ορλάνδος
(Βικιπαίδεια)

Εικ. 4 ΟΙΚΙΑ ΡΟΔΑΚΗ (Πειραικό Ορόσημο τ.36)

σπιτιού, ο Ροδάκης, είχε τοποθετήσει κεφάλια άγρια με μουστάκια, που ατένιζαν τον ορίζοντα. Ενώ πάνω από την είσοδο, υπήρχαν ένα φίδι, ένα γουρούνι, ένα ρολόι και ένας αετός. Όλα αυτά τα αγάλματα, τα είχε σκαλίσει ο ίδιος. Όπως είπε ο ίδιος: «Βλέπεις αυτά τα κεφάλια, με τα μουστάκια και τα μεγάλα μάτια που κοιτάζουν πέρα στον ορίζοντα; Είναι οι φύλακες του σπιτιού μου. Είναι Τούρκοι. Οι Τούρκοι, ξέρεις, είναι δυνατοί, με προστατεύουν, φυλάνε την ιδιωτική μου ζωή. Τα άλλα πάνω από την είσοδο είναι οι τέσσερις κλώνες του σπιτιού μου. Το φίδι είναι η γνώση, το γουρούνι η ευτυχία, το ρολόι ο χρόνος που κυλάει και ο αετός η δύναμη. Αυτές οι τέσσερις κλώνες, κρατάνε τι σπίτι μου. Αν τις βγάλουν, θα γκρεμιστεί.

Αυτός ο αγράμματος χωριάτης, είχε ανεπίγνωστα ενσωματώσει στο σπίτι του, το πνεύμα της Δύσης: Την λογική, με το φίδι, το γουρούνι, το ρολόι και τον αετό, το πνεύμα της Ανατολής: το πάθος, με τα κεφάλια των Τούρκων και της Αφρικής: το μυστήριο, με την σφίγγα.

Πιο χαμηλά, υπήρχε ο δρόμος με τον οποίο ενωνόταν ένα μικρό μονοπάτι, που το είχε ανοίξει με το φτυάρι και τον κασμά. Το μονοπάτι αυτό έστριβε κατά περίεργο φιδωτό τρόπο και κλωθογυρίζει τεμπέλικα γύρω από το σπίτι, πριν καταλήξει στην είσοδο. Σε ερώτηση μου, γιατί έφτιαξε ένα τόσο μακρύ δρόμο, μου απάντησε: «Βλέπω πως είσαι νέος και πως δεν έχεις πείρα από τη ζωή. Μάθε πως όταν αγαπάς μια γυναίκα, την τριγυρίζεις, την αγκαλιάζεις, την φιλάς. Έ, λοιπόν, εγώ αγαπώ το σπίτι μου σαν να ήτανε γυναίκα. Και κάθε φορά που γυρνώ σ' αυτό, γυροφέρνοντάς το, το αγκαλιάζω, αντί να μπαίνω στα ίσα απότομα και χωρίς αίσθημα, καθώς νομίζεις ότι πρέπει να γίνεται. Η κάμαρά μου όπως βλέπεις, είναι κάτι σημαντικό. Γι' αυτό, για να μπαίνει κανείς εκεί, έφτιαξα τρία μικρά δυσκολοκατέβαστα σκαλοπάτια. Πρέπει να καταβάλλεις προσπάθεια για να μπαίνεις σε ένα χώρο που έχει σημασία».

Ακούγοντάς τον ο Κανδύλης, ανακάλυψε έναν ολόκληρο θησαυρό από φαντασία και σκέψη, που έμελλε αργότερα να αντιπροσωπεύει γι' αυτόν την ουσία της Αρχιτεκτονικής. Το σπίτι του Ροδάκη, ήταν το δικό του σύμπαν, η ζωή του. Γι' αυτό ο Ροδάκης του είχε δώσει όλη του την ψυχή, όλη του την καρδιά και όλη του την φαντασία. Και είχε προσθέσει, χωρίς να το ξέρε, εκείνο που χρειάζεται σε μία απλή κατασκευή, για να γίνει αρχιτεκτονική: αγάπη και ευαισθησία.

Β. Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ.

Οι σπουδές του διήρκεσαν 5 χρόνια (1931-1936). Άνοιξε γραφείο στην Ομόνοια. Ξανάζησε δύσκολες καταστάσεις: Β' Παγκόσμιος πόλεμος, κατοχή και εμφύλιος. Ωστόσο, η Αθήνα ήταν απομονωμένη, κλειστή στα ρεύματα της σύγχρονης αναγέννησης, που αναμόρφωναν

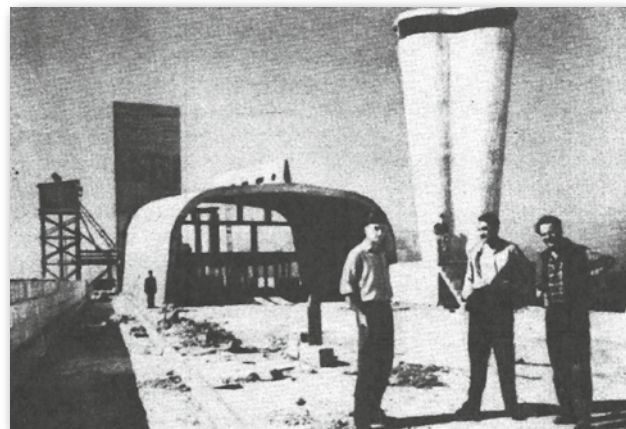
Εικ. 5 ΟΙΚΙΑ ΡΟΔΑΚΗ
(εκδ. ΕΡΜΗΣ - ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

Εικ. 6 Πικάσο-Le Corbusier-Κανδύλης
(εκδ. ΕΡΜΗΣ - ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

Εικ. 7 Η ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΜΑΣΣΑΛΙΑΣ -1
(εκδ. ΕΡΜΗΣ_ ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

Εικ. 8 Η ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΜΑΣΣΑΛΙΑΣ -2
(εκδ. ΕΡΜΗΣ_ ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

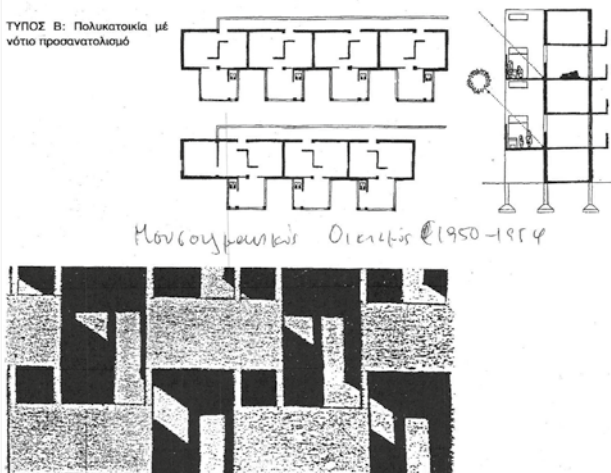
Εικ. 9 Unité d'habitation-3 ΜΑΣΑΛΙΑ (Artic)

την αρχιτεκτονική στον κόσμο. Την δυναμικότητα αυτή παρότρυναν ιδιαίτερα ο Le Corbusier στο Παρίσι, ο Gropius στο Bauhaus, στη Γερμανία, ο Mondrian, που ανήκε στην κίνηση De Stijl, στην Ολλανδία και ο κονστρουκτιβισμός στην Σοβιετική Ένωση. (σημείωση: καλλιτεχνικό κίνημα στην Ρωσία: αφηρημένες κατασκευές, απουσία συμβατικών κανόνων, απεικόνιση γεωμετρικών μορφών, Μινιμαλιστική απόδοση θεμάτων, χρήση τεχνολογίας). Έτσι, όταν το 1945 δόθηκαν κάποιες υποτροφίες, δεν δίστασε να κάνει αυτό που τον είχε σημαδέψει στα παιδικά του χρόνια: Έφυγε για την πόλη του φωτός, το Παρίσι.

Έγινε μέλος του γραφείου του Le Corbusier (Εικ. 6). Ο Le Corbusier, ήταν αυτοδίδακτος, δεν σπούδασε ποτέ και δεν πήρε ποτέ δίπλωμα αρχιτεκτονικής. Καταλάβαινε, ένιωσε τα πράγματα και είχε το ένστικτο της ανακάλυψης. Τις πρώτες αναζητήσεις του τις έκανε πάνω στη φύση. Ο ζωγράφος Leplatelier, που είναι ερωτευμένος με τον μοντερνισμό και απαλλαγμένος από τον ακαδημαϊσμό, αποκαλύπτει στον Le Corbusier την αιγυπτιακή, ασσυριακή, ινδική και κινεζική τέχνη και δίνει άλλες πλευρές, πιο ζωντανές και πιο βαθιές, της Ελληνικής και της Ρωμαϊκής τέχνης. Ο Le Corbusier, φεύγει από το σπίτι του και ταξιδεύει για να ανακαλύψει τον

ΤΥΠΟΣ Β: Πολυκατοικία με νότιο προσανατολισμό

Εικ. 11 ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ (ΑΦΡΙΚΗ) 1950-1954 (εκδ. ΕΡΜΗΣ - ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

Εικ. 10 Κανδύλης-Josic-Woods (εκδ. ΕΡΜΗΣ - ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

κόσμο. Ιταλία, Αυστρία, Ουγγαρία, Βαλκάνια, Τουρκία και τέλος στην Ελλάδα που τόσο αγάπησε και την ξεχώρισε. Με ένα σακίδιο στην πλάτη και μία φωτογραφική μηχανή (που την έκλεψαν), διέσχισε όλη την χώρα και σκισάριζε όλα όσα τον ενδιέφεραν. Μια πόρτα, ένα παράθυρο, μια κολώνα, μια λεπτομέρεια που θα έφευγε από το μάτι ενός ανίδεου. Οι κλασσικοί ναοί, τα ξωκλήσια, τα άσπρα σπιτάκια στις νησιώτικες πλαγιές: το παιχνίδι σχημάτων και όγκων μέσα στη φύση, κάτω από το φως.

Στο γραφείο του Le Corbusier, συμμετείχε στη σχεδίαση του περίφημου κτιρίου της Μασσαλίας (Unité d' Habitation) (Εικ. 7,8,9). Το κτίριο ήταν μοντέλο, ένα αρχέτυπο που προάγγελε καινούργιες συνθήκες ζωής, συγκεντρώνοντας δεδομένα κοινωνικό-οικονομικά, τεχνολογικά και αισθηματικά δεδομένα, φιλόδοξα και επαναστατικά. Γι' αυτό το λόγο ο Le Corbusier το είχε ονομάσει το «Ανθρώπινο Σπίτι» ή το «Ακτινοβόλο Σπίτι». Ένα ποιητικό εύρημα. Στόχος η στέγαση τριακοσίων πενήντα νοικοκυριών. Κάθε διαμέρισμα ήταν μία έπαυλη, απομονωμένη από τους άλλους γείτονες. Το κτίριο περιελάμβανε γυμναστήρια, πισίνες, παιδικούς σταθμούς, πάρκα, εμπορικό κέντρο, ξενοδοχείο και ιατρική περίθαλψη. Στο πάρκο υπήρχαν γήπεδα, εργαστήρια και λέσχες για την νεολαία, αίθουσα χορού, κινηματογράφος. Το κτίριο ήταν τοποθετημένο σε υποστυλώματα (Πυλωτή), που άφηνε ελεύθερο το ισόγειο ώστε να ενοποιείται με την υπόλοιπη έκταση. Το παιχνίδι της σκιάς και του φωτός, της τολμηρής πολυχρωμίας, που έδινε κίνηση και ζωή στην κατασκευή.

Το 1947, αποφασίστηκε η κατασκευή του κτιρίου. Ο Le Corbusier, έκανε την τιμή να διαλέξει τον Κανδύλη ως αρχιτέκτονα, υπεύθυνο να διευθύνει και να τον αντιπροσωπεύει σε όλη την διάρκεια του έργου.

Όταν τελείωσε το «Ακτινοβόλο Σπίτι, ο Κανδύλης γύρισε σελίδα. Έφυγε από το γραφείο του Le Corbusier.

Ο Michel Econhard, διευθύνων κρατικός πολεοδόμος, τον παρότρυνε

Εικ. 12 ΝΕΑ ΠΟΛΗ BANGOLS SUR CEZE 1956 -1 (εκδ. ΕΡΜΗΣ - ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

Εικ. 13 ΝΕΑ ΠΛΟΙΑ BANGOLS SUR CEZE 1956 - 3
(εκδ. ΕΡΜΗΣ - ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

να στραφεί στην αρχιτεκτονική των μεγάλων μαζών, τον «Πιο Μεγάλο Αριθμό». Στόχος να βρεθούν αρχιτεκτονικές φόρμες και δομές κατάλληλες για τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, των πιο αδίκημένων ανθρώπων. Αποφάσισε να ανοίξει ένα παράρτημα στο Μαρόκο. Έφτασε στο Μαρόκο (στην Καζαμπλάνκα) με την γυναίκα του που ήταν ήδη έγκυος.

Εγκαταστάθηκαν σε μια πολυκατοικία με πανομοιότυπα διαμερίσματα, όπου ζούσαν όχι μόνο Γάλλοι, Ισπανοί, Μάλτέζοι και Ιταλοί, αλλά και Μαροκινοί Μουσουλμάνοι και Εβραίοι. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν διαφορετική καταγωγή, ζούσαν όμως στις ίδιες συνθήκες, έχοντας διαφορετικές συνήθειες, θρησκεία κ.λπ. Έτσι, παρατηρώντας τους, μελέτησε ένα σύνολο κατοικιών αποτελούμενο από όμοιους χώρους, που μπορούσαν να διαμορφωθούν εύκολα και διαφορετικά από Χριστιανούς, Μουσουλμάνους και Εβραίους. Το αίτημα του έγινε δεκτό και έκτισε εκατόν πενήντα τέτοιες κατοικίες στις φτωχογειτονιές των λατομείων της Καζαμπλάνκα.

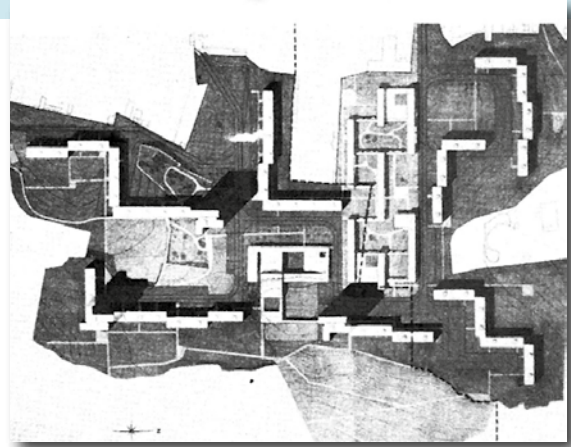
Το 1955 επέλεξε δυο αρχιτέκτονες (Εικ. 10) με τους οποίους, δημιούργησε την ομάδα Κανδύλη - Josic - Woods. Τους πλαισίωσαν νέοι μηχανικοί και αρχιτέκτονες απ' όλο τον κόσμο. Κερδίζουν τον διαγωνισμό «Operation Million» (Επιχείρηση εκατομμύριο). Το Υπουργείο Οικοδόμησης είχε προτείνει σε όλους τους αρχιτέκτονες κ.λπ., τον διαγωνισμό «Πρόταση Εφαρμογής», με σκοπό να μειώσει από ενάμισι, σε ένα εκατομμύριο φράγκα της εποχής, το κόστος ενός διαμερίσματος τριών δωματίων.

Άλλα έργα τους ήταν διαμερίσματα στο Bobigny (στις βόρειες συνοικίες του Παρισιού) και 2500 διαμερίσματα λαϊκών απλών κατοικιών, σε πολυκατοικίες για τον Ιησούτη Ιεραπόστολου των φτωχών Ahbe Pierre. Η επέκταση της πόλης Baguials-Sur-Cere. Εκεί όπου υπήρχε το συγκρότημα της Ατομικής Ενέργειας της Γαλλίας, ζητήθηκε αρχικά η κατασκευή 80 κατοικιών για τους τεχνικούς και τις οικογένειές τους, σε ένα υπέρμετρα μεγάλο οικόπεδο. Την επόμενη εβδομάδα του ζητήθηκαν άλλες εβδομήντα παραπάνω κατοικίες και ένα μήνα αργότερα άλλες τριακόσιες πενήντα. Τους εξήγησε ότι ήταν παράλογο να κτίζουν σταδιακά ογδόντα, εκατόν πενήντα, τριακόσιες πενήντα κατοικίες. Η παρουσία του Ατομικού συμπλέγματος δίπλα στη μικρή μεσαιωνική πόλη, έκανε αναγκαία την πρόβλεψη μιας σημαντικής προέκτασης του προγράμματος. Αργά ή γρήγορα η Baguials-Sur-Cere, θα εξελισσόταν σε μια μεγάλη πόλη. Χωρίς κανέναν να το ζητήσει, εξέτασαν πως θα μπορούσαν να παντρέψουν αρμονικά μία πόλη του XIII αιώνα με το μέλλον, διατηρώντας τον σεβασμό για το περιβάλλον και την αγάπη μας για το παρόν. Γρήγορα η Ατομική Ενέργεια, χορήγησε πιστώσεις διαδοχικά για πεντακόσιες, χίλιες, δυο και πέντε χιλιάδων κατοικιών.

Όταν το έργο τελείωσε, η ζωή ξαναπήρε τη θέση της αθόρυβα και φυσικά και συνειδητοποιήσαν πόσο διαφορετική ήταν η Baguials-Sur-Cere, από τα άλλα μεγάλα συγκροτήματα. Η Γαλλική κυβέρνηση τους τίμησε με το πρώτο βραβείο πολεοδομίας. Ακολούθησαν πολλά ακόμα πολεοδομικά συγκροτήματα (Εικ. 11,12,13,14,15,16).

Εικ. 15 ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΜΑΣΑΛΙΑ -2
(εκδ. ΕΡΜΗΣ - ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

Εικ. 14 ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΜΑΣΑΛΙΑ -1
(εκδ. ΕΡΜΗΣ - ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

Γύρω στο 1960, αποφάσισαν να σταματήσουν.

Μετά από αυτά, ένιωσε την ανάγκη της άμεσης επαφής με τους νέους, που διαισθάνονταν καλύτερα τα αληθινά προβλήματα της εποχής τους και την αδιάκοπη μεταμόρφωση της κοινωνίας. Γι' αυτό ο Κανδύλης αφιέρωσε όλο τον ελεύθερο χρόνο του, στην διδασκαλία στην Σχολή Καλών Τεχνών. Ήταν καθηγητής και μαθητής. Δίδασκε και συνάμα άκουγε και μάθαινε. Το 1965 επιλέγεται από τους φοιτητές ως Καθηγητής της Σχολής Καλών Τεχνών, στην οποία συνέχισε να διδάσκει και μετά τα γεγονότα του Μάη του 1968, αφού ήταν ο μοναδικός καθηγητής (!) που δεν απολύθηκε. Παράλληλα δίνει διαλέξεις και σε άλλα Πανεπιστήμια της Γαλλίας και της Ευρώπης.

Το 1969 διαλύεται η συνεργασία με τους Josic και Woods. Ο Κανδύλης συνεχίζει να εργάζεται σαν ανεξάρτητος πλέον, αρχιτέκτονας στην Γαλλία, σχεδιάζοντας αξιοσημείωτα έργα, όπως τουριστικά θέρετρα στην περιοχή των Πυρηνίων και την Αρχιτεκτονική Σχολή της Τουλούζης (1970).

Στην Ελλάδα δούλεψε τα τελευταία χρόνια της ζωής του, σαν επικεφαλής της Επιτελικής Ομάδας του φακέλου «Αθήνα 1996», για την διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 1996. Απεβίωσε στις 10 Μαΐου του 1995 στο Παρίσι.

Το ανωτέρω κείμενο, είναι απόσπασμα από την αυτοβιογραφία του Γ. Κανδύλη από το συναρπαστικό βιβλίο των εκδόσεων «ΕΡΜΗΣ»

Πηγές και σχετικά άρθρα:

1. ΠΙΩΡΓΟΣ ΚΑΝΔΥΛΗΣ, ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ, 1985, Εκδόσεις ΕΡΜΗΣ
2. Βικιπαίδεια
3. ΒΗΜΑ, άρθρο Αχ. Χεκίμογλου, 7 Δεκεμβρίου 2012
4. Πειραϊκό Ορόσημο Τεύχος 35. Άρθρο Γ. Γάρδα Ο Πειραιώτης Δημήτρης Πικιώνης
5. Πειραϊκό Ορόσημο Τεύχος 36. Άρθρο Γ. Γάρδα Το σπίτι Ροδάκη στον Μεσαγρό της Αίγινας και Σκέψεις γύρω από την επώνυμη αρχιτεκτονική
6. Πειραϊκό Ορόσημο Τεύχος 37. Άρθρο Γ. Γάρδα BAUHAUS Η άνοιξη της αρχιτεκτονικής
7. Πειραϊκό Ορόσημο Τεύχος 38. Άρθρο Γ. Γάρδα Le Corbusier

Εικ. 16 ΣΥΝΟΙΚΙΑ BELLE-FONTAINE
(εκδ. ΕΡΜΗΣ - ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ)

Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΔΥΣΗ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για μια ολόκληρη χιλιετία το Βυζάντιο μέσα από ένα συνεχή αγώνα απέναντι στα αλλεπάλληλα κύματα του βαρβαρισμού από το βορρά, την ανατολή και το νότο διέσωσε και διέδωσε την ιδέα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, την παράδοση των ελληνικών γραμμάτων και τη χριστιανική πίστη. Μεγάλο κατόρθωμα για το οποίο ο πολιτισμός μας του χρωστά πολλά. Το τίμημα όμως -ίσως και η προϋπόθεση- ήταν η φανατική και άκαμπτη -παρά τις επιμέρους προσαρμογές- προσκόλληση στους κατ' όνομα αυτοκρατορικούς θεσμούς, η αδυναμία της αναγκαίας ανανέωσης τους, η σκλήρυνση και εσωτερική κατάρρευση του. Το Βυζάντιο θέλησε πεισματικά ως το τέλος να είναι μια ρωμαϊκή αυτοκρατορία· δεν αποζήτησε ποτέ, παρά μόνο όταν πια ήταν πολύ αργά, την ελληνική εθνική συνείδηση. Το Βυζάντιο θέλησε επίσης να είναι μια ορθόδοξη χριστιανική αυτοκρατορία: αντέγραψε και σχολίασε τα έργα της αρχαίας λογοτεχνίας, μελέτησε την αρχαία φιλοσοφία, συγκέντρωσε τα αριστουργήματα της πλαστικής αλλά δεν απέκτησε ποτέ δική του γλώσσα ή ποίηση, δεν έβγαλε ούτε ένα φιλόσοφο, ούτε ένα γλύπτη. Δόγμα της ήταν το Ευαγγέλιο, πράξη της όμως ή εγκατάλειψη της χώρας στην εκμετάλλευση των

μεγάλων αξιωματούχων και των μεγάλων μοναστηριών.

Τελείως διαφορετικά τα πράγματα στη Δύση. Εδώ δεν μπορούμε να μιλάμε για επιβίωση· η καταστροφή ήταν ολοκληρωτική. Τη δυναμική του νέου αυτού και άπλαστου κόσμου, που προέκυψε από τις γερμανικές επιδρομές θα επιδιώξει -και ως ένα σημείο θα καταφέρει- να ελέγξει με το νέο κύρος της και χάρη στη κληρονομημένη από τη Ρώμη οργανωτική δομή, η εκκλησία. Θα υπάρξουν και εδώ απόπειρες -από τον Καρλομάγνο και από τους γερμανούς αυτοκράτορες- για την αναγέννηση του απόλυτου και οικουμενικού υστερορρωμαϊκού κράτους, που θα μπορούσαν να είχαν οδηγήσει σε ένα είδος δυτικοευρωπαϊκού Βυζαντίου. Θα τις ματαιώσουν έτσι κι αλλιώς το κύμα των νέων βαρβαρικών (νορμανδικών) επιδρομών που σάρωσαν τη βόρεια και δυτική Ευρώπη τον 9ο και 10ο αι., το ξύπνημα των εθνικών και τοπικών ταυτοτήτων, και ο ανταγωνισμός (που δεν γνώρισε το Βυζάντιο) των δύο κληρονόμων της αυτοκρατορίας: του αυτοκράτορα και του Πάπα. Ο κατακερματισμός της εξουσίας και η γενική αναρχία θα αφήσουν έτσι, ελεύθερο το πεδίο για έναν ανεξέλεγκτο ανταγωνισμό δυνάμεων μικρών και μεγάλων φεουδαρχών και για την ανάπτυξη της ελεύθερης πόλης-κράτους, και των ανεξάρτητων μικρών και μεγάλων ηγεμονιών με εθνικό χαρακτήρα και γλώσσα· κάτι που από μακριά θυμίζει την αυγή του αρχαίου Ελληνικού πολιτισμού

Του Γιώργου Σταϊνχάουερ,
Αρχαιολόγου,
τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

και κρύβει μέσα του το σπόρο μιας νέας αρχής, μιας νέας γέννησης.

Η ιστορική στιγμή της Αναγέννησης συνδέεται στα σχολικά βιβλία μας με δύο περίπου σύγχρονα γεγονότα των μέσων του 15ου αιώνα, την πτώση της Κωνσταντινούπολης και την ανακάλυψη της Αμερικής, με το άνοιγμα δηλαδή των οριζώντων -πνευματικών και γεωγραφικών- του μεσαιωνικού κόσμου αφενός με τον ερχομό στη Δύση των Ελλήνων και τη γνωριμία με τα ελληνικά γράμματα, αφετέρου με την ανακάλυψη ενός νέου κόσμου, γεγονότα που βοήθησαν να ανοίξουν τα μάτια γιατί το έδαφος είχε προετοιμαστεί, είχε ήδη ωριμάσει η ανάγκη για νέους φωτεινούς ορίζοντες, όπου τη ζωή θα όριζαν η ομορφιά, η αναζήτηση της αλήθειας και τη διεκδίκηση της ελευθερίας.

Ποιές υπήρξαν όμως οι προϋποθέσεις της Αναγέννησης; Ποιό τα προμηνύματα και το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της, ποια τέλος η πραγματική σχέση της με την αρχαιότητα, και η ουσιαστική σημασία της για μας σήμερα; Αυτά είναι τα ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν σ' αυτό και στα επόμενα τεύχη του περιοδικού. Το σημερινό άρθρο περιορίζεται σε μια πιστευώ απαραίτητη γενική ιστορική εισαγωγή στο θέμα, με σκοπό να δοθεί περίγραμμα των σημαντικών ιστο-

Εικ. 1. Το αυτοκρατορικό παρεκκλήσιο του Καρλομάγνου στο Ακουίσγρανο (Ααχέν), αντίγραφο του ιουστινιανείου Αγ. Βιταλίου της Ραβέννας

Εικ. 2. Χάρτης της διαίρεσης της αυτοκρατορίας από τους γιούς του Λουδοβίκου του Ευσεβούς στη συνθήκη του Βερντέν (843): πορτοκαλί: Γαλλία (Καρλόλος Φαλακρός) μπλε: Γερμανία (Λουδοβίκος Γερμανικός) πράσινο: Λοθαριγγία (Λοθαρίου)

ρικών φάσεων και των πρωταγωνιστικών μορφών των μεσαιωνικών χρόνων. Στο επόμενο θα αναπτύξουμε το οικονομικό, κοινωνικό και ιδεολογικό υπόβαθρο των αλλαγών στον ευρωπαϊκό χώρο και τις προδρομικές μορφές της Αναγέννησης.

1. Η «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ» ΤΟΥ ΚΑΡΛΟΜΑΓΝΟΥ

Για τους ανθρώπους της Δύσης, όπως ο Αυγουστίνος τον 5ο αι. ή ο Πάπας «πατερούλης» της Ρώμης Γρηγόριος ο Μέγας τον 6ο αι., η μεγάλη μετανάστευση των γερμανικών λαών σήμαινε το τέλος του ρωμαϊκού και κατ' επέκταση του πολιτισμένου κόσμου. Πραγματικά ελάχιστες είναι οι οάσεις του αρχαίου πολιτισμού που θα επιβιώσουν στην Ιταλία, τη βόρεια Αφρική, την Ισπανία και τη νότια Γαλλία, μέσα στο γενικό εκβαρβαρισμό της Δύσης. Κάποια δείγματα βυζαντινής αναγέννησης συναντάμε ακόμα στη Ρώμη, καταφύγιο των Ελλήνων που φεύγουν μπροστά στην αραβική επέλαση και τον εικονοκλαστικό φανατισμό, και σε Ιρλανδία και Αγγλία, που προσπαθεί να αφομοιώσει τα λατινικά πρότυπα. Τα μοναδικά ελληνικά έργα που ήταν γνωστά, σε λατινική μετάφραση, είναι κάποια μικρά έργα Λογικής του Αριστοτέλη και ο Τίμαιος του Πλάτωνα.

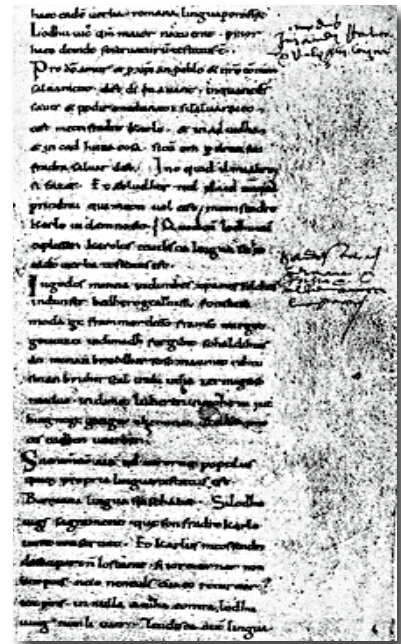
Οι δυνάμεις της αναγέννησης θα έλθουν από το νέο κέντρο του δυτικοευρωπαϊκού χώρου, την περιοχή της ΒΔ Γαλλίας και του κάτω Ρήνου, που θα αποτελέσει τον πυρήνα του βασιλείου των Φράγκων και της αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου. Η επιβολή του φραγκικού στα υπόλοιπα βαρβαρικά βασίλεια της Δύσης, όπως και η δημιουργία και επιβίωση της αυτοκρατορίας στο Μεσαίωνα βασίστηκε απ' αρχής στη στενή σχέση με την οικουμενική εκκλησία, η οποία με το χρίσμα -κατά το βιβλικό πρότυπο του Σαούλ και του Δαβίδ- έδωσε στους βασιλιάδες τον αναγκαίο για την αποδοχή από τους ντόπιους πληθυσμούς, θεϊκό χαρακτήρα, αλλά και την απαραίτητη για τη λειτουργία του αχανούς κράτους γλώσσα της διοίκησης. Η αναγέννηση της λατινικής και ο εκλατίνισμός της παιδείας θα αποτελέσει βασικό στοιχείο της εποχής του Καρλομάγνου αντίστοιχα της περίπου σύγχρονης βυζαντινής αναγέννησης των Μακεδόνων. Στα σύγχρονα εργαστήρια των αντιγραφών, διορθωτών, φιλολόγων χρωστάμε την επιβίωση των κειμένων των Λουκανού, Στατίου, Τερεντίου, Ιουβενάλη, Τιβούλου, της Ποιητικής Τεχνης του Ορατίου, του Κλαυδιανού, του Μαρτιάλη και κάποιων βιβλίων του Κικέρωνα. Εν τούτοις, το πρότυπο στη διοίκηση, όπως και στην τέ-

χνη δεν είναι η Ρώμη του Αυγούστου, αλλά η απόλυτη υστερορρωμαϊκή (χριστιανική) αυτοκρατορία του Κωνσταντίνου και του Ιουστινιανού (εικ.1). Οι μεγαλόπρεπες, στολισμένες σαν φρούρια με πύργους βασιλικές, οι μονές και τα παλάτια, μοναδικό σκοπό έχουν την προβολή του μεγαλείου της Εκκλησίας και των εκπροσώπων και υπερασπιστών της. Ο απόλυτος μονάρχης διατηρεί κατά τα άλλα τους κληρονομημένους βαρβαρικούς θεσμούς: την ετήσια συγκέντρωση του στρατευμένου λαού και τα μεγάλα δυνάμεις, το σύστημα των εμπιστών κομήτων, και φυσικά τους επισκόπους. Τα έσοδα του κράτους-όπως και αυτά των κομήτων, υποκομήτων και των βικαρίων τους ταυτίζονται με τα εισοδήματα των τιμαρίων τους. Ο μοναδικός φόρος είναι η δεκάτη της εκκλησίας.

2. ΤΟ ΝΕΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΟΠΙΟ

Το πόσο εύθραυστη ήταν αυτή η πολιτική ενότητα θα φανεί πολύ σύντομα μετά τον θάνατο του ιδρυτή της. Είναι πολύ αμφίβολο αν η δημιουργία μιας οικουμενικής αυτοκρατορίας ήταν καν στα σχέδια του Καρλομάγνου. Αυτό δείχνει τουλάχιστον η προβλεπόμενη από τον ίδιο κατανομή της επικράτειας στους τρεις γιούς του, που μόνο τυχαία αποφεύχθηκε. Η ιστορία της Ευρώπης, όπως τη γνωρίζουμε ξεκινά, έτσι, ουσιαστικά με τον οριστικό διαμελισμό της αυτοκρατορίας από τους εγγονούς του μεγάλου Καρόλου· μια αρκετά περίπλοκη, αλλά όχι χωρίς κάποια γοητεία ιστορία αλληλοσυγκρουόμενων θρησκευτικών και κοσμικών, εθνικών δυνάμεων και ατομικών συμφερόντων και ιδεολογιών.

Η μοιρασιά της αυτοκρατορίας ανάμεσα στο Λοθάριο τον Κάρολο το Φαλακρό και το Λουδοβίκο το Γερμανικό (εικ. 2) δημιούργησε το βασικό γεωγραφικό πλαίσιο όχι μόνο της μεσαιωνικής και νεότερης πολιτικής ιστορίας, αλλά και της κοινωνικής ιστορίας της Ευρώπης, ενώ το κείμενο της συμφωνίας ανάμεσα στους εγγονούς του θα είναι το πρώτο μνημείο των δύο μεγάλων της γαλικής της γερμανικής - δυτικοευρωπαϊκών γλωσσικών οικογενειών (εικ. 3). Το ιδιαίτερο όμως ιστορικό ενδιαφέρον των διευθετήσεων του 833- 834 αφορά στη δημιουργία, ανάμεσα στα βασίλεια της Γαλλίας και της Γερμανίας μιας ζώνης από τις Κάτω χώρες έως και τη Ρώμη, η οποία θα αποτελέσει ήδη από τον 11ο αι. τον διάδρομο επικοινωνίας

Εικ. 3. Το δίγλωσσο κείμενο της συμφωνίας του Στρασβούργου ανάμεσα στο Κάρολο και το Λουδοβίκο (842)

Εικ. 4. Νορμανδικά πολεμικά πλοία (από το τάπητα του Bayeux)

Εικ. 5. Χάρτης της γερμανικής αυτοκρατορίας: κίτρινο: το βασίλειο της Γερμανίας το 936, πράσινο: οι κτήσεις του Όθωνος Ι, πορτοκαλί: οι βυζαντινές περιοχές στο τέλος του 10ου αι., ροζ αραβικές περιοχές στο τέλος του 10ου αι. Μωβ περίγραμμα: Το νορμανδικό βασίλειο το 1154 (το έτος θανάτου του Ρογήρου ΙΙ)

Εικ. 6. Ο Όθων ΙΙ και η βυζαντινή σύζυγος του Θεοφανώ (ελεφ. γλυπτό, Παρίσι Cabinet de Medailles)

Εικ. 7. Ο Όθων ΙΙΙ

Εικ. 8. Ο αυτοκράτορας Φρειδερίκος Ι Μπαρμπάροσα με τους γιους του

ανάμεσα σε βορρά και νότο και το ζωτικό χώρο της νέας ευρωπαϊκής οικονομίας, -συγχρόνως όμως από τότε και έως τον 20ο αιώνα- το επίκεντρο των ενδοευρωπαϊκών συγκρούσεων.

Αυτοκράτορες, βασιλιάδες και πάπες Η δημιουργία των πρώτων εθνικών κρατών

Η κατάρρευση της αυτοκρατορίας Η δυναστεία του Μεγάλου Καρόλου τελειώνει με τον φυσικό θάνατο των τελευταίων ανίκανων και αδύναμων απογόνων του. Οι Σαρακηνοί βρίσκονται ήδη στα πρόθυρα της Ρώμης Νορμανδοί λεηλατούν συστηματικά τις ακτές του Βελγίου και της ΒΔ Γαλλίας και θα φτάσουν το 885 στο Παρίσι, ενώ την ίδια στιγμή οι Ούγγροι φθάνουν ως το Ρήνο (Εικ. 4). Το κενό εξουσίας αυτές τις στιγμές θα κληθούν να καλύψουν οι τοπικοί ηγεμόνες, που θα προσπαθήσουν να επιβάλλουν την κληρονομική διαδοχή στο βασιλικό αξίωμα. Οι δύο χώρες ανατολικά και δυτικά του Ρήνου ακολούθησαν ωστόσο διαφορετικούς δρόμους.

Στη Γερμανία οι δούκες της Σαξονίας μετά την απώθηση των Ούγγρων από τον Όθωνα Ι τον Μεγάλο θα αναβιώσουν στο γύρισμα της χιλιετίας την ιδέα της οικουμενικής αυτοκρατορίας, που θα ονομαστεί Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού έθνους, μια τεράστια επικράτεια που περιλάμβανε ολόκληρη τη χώρα ως τα σύνορα του Έλβα, τη Βοημία, την Αυστρία το Βέλγιο, την ανατολική Γαλλία έως κάτω την Προβηγκία, την Ελβετία, τη Λομβαρδία και την Τοσκάνη (Εικ. 5). Η εποχή των Οθώνων (Όθων Ι, ΙΙ και ΙΙΙ, 936- 1002) είναι η περίοδος ακμής της αυτοκρατορίας. (Εικ. 6 και 7). Στα μειονεκτήματα της τεράστιας έκτασης, της ανομοιομορφίας, και της προβληματικής ενότητας εξαιτίας των αντικρουόμενων συμφερόντων των διαφόρων ηγεμόνων και πόλεων της αυτοκρατορίας, προστίθενται και οι ιδιαίτερα σοβαροί κίνδυνοι που κρύβει ο αιρετός χαρακτήρας του αξιώματος του βασιλιά και του αυτοκράτορα, που επιτρέπει την διεκδικησή τους ακόμα και από ξένους ηγεμόνες, αφήνοντας έτσι ανοικτή τη δυνατότητα ξένων επιρροών και επεμβάσεων κυρίως από την παπική διπλωματία. Στο διάστημα των χιλίων περίπου ετών από το διαμελισμό της αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου διάφορες μεγάλες δυναστικές οικογένειες, όπως οι Όθωνες, οι Σάλιοι, οι Στάουφερ και οι Αψβούργοι (Εικ. 8), θα καταφέρουν κατά διαστήματα να επιβληθούν ή να συμβιβαστούν με τις υπόλοιπες και κατηφορίζοντας στην Ιταλία να πάρουν όπως ο Καρλομάγνος, το χρίσμα από τον εκπρόσωπο του θεού, ο οποίος διεκδικεί την πνευματική κληρονομιά της αυτοκρατορικής Ρώμης - αλλά και την κοσμική εξουσία στην κεντρική Ιταλία, δωρεά δήθεν του Κωνσταντίνου στον Αγ. Πέτρο (Εικ. 9). Μακροπρόσθετη συνέπεια της

σύγκρουσης των αυτοκρατορικών με τις παπικές οικουμενικές φιλοδοξίες θα είναι η ματαίωση της ενότητας τόσο του γερμανικού όσο και του ιταλικού έθνους έως τον 19ο αιώνα. Από την άλλη πλευρά τούτο θα επιτρέψει, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο, την ανάπτυξη των πόλεων και της οικονομικής ζωής στους μεγάλους εμπορικούς δρόμους της δυτικής και της βόρειας Ευρώπης, κατά μήκος δηλαδή του Ρήνου και των ακτών της Βαλτικής.

Στον αντίποδα της κατάστασης της Γερμανίας βρίσκεται η Γαλλία, όπου οι βασιλιάδες της νέας δυναστείας των Καπετιδών θα κυβερνήσουν τη χώρα συνεχώς από το 987 έως το 1328. Με αφετηρία τα οικογενειακά τους φέουδα γύρω από το Παρίσι και την Ορλεάνη, θα καταφέρουν να ενώσουν τη χώρα σε ένα κράτος ακολουθώντας με συνέπεια μια ρεαλιστική πολιτική δυναστικών γάμων και συγκρούσεων με τους μεγάλους γάλλους φεουδάρχες και τους Πλανταγενέτους (Plantagenets) γάλλους βασιλιάδες της Αγγλίας, οι οποίοι μέσω κληρονομιών και γάμων είχαν και αυτοί φθάσει να κατέχουν τον 12ο αι. - ολόκληρη τη δυτική, πρακτικά πάνω από τη μισή Γαλλία. (Εικ.10). Με μια συστηματική πολιτική προσαρτήσεων και τη τελική νίκη του επί του αγγλο-γερμανικού συνασπισμού τού Ιωάννη του Ακτήμενα και του αυτοκράτορα Όθωνα (Bouvinnes 1214) (Εικ. 11) ο βασιλιάς Φίλιππος ΙΙ που ονόμασαν Αύγουστο, κατάφερε να ανακτήσει το μεγαλύτερο μέρος των αγγλικών εδαφών. Επί της βασιλείας του και αυτής του εγγονού του Αγίου Λουδοβίκου, η Γαλλία, ήδη από τον 12ο αι το πνευματικό και καλλιτεχνικό (εδώ γεννιέται και ακμάζει η γοτθική τέχνη) κέντρο της μεσαιωνικής Ευρώπης, θα αναδειχθεί σε πρώτη ευρωπαϊκή δύναμη, πρωταγωνίστρια του Χριστού: επικεφαλής τον 12ο αιώνα των σταυροφοριών για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων, προχώρα της ορθής πίστης τον 13ο, με τον Αγ. Λουδοβίκο να διατάσσει την καταστροφή όλων των ιερών βιβλίων των Εβραίων και να υποστηρίξει ενεργά την τακτική των βασανιστηρίων της Ιεράς Εξέτασης στον πρόσφατα υποταγμένο γαλλικό Νότο. Ο «διαιτητής» όπως ονομάστηκε της Ευρώπης, σε καλή συνεργασία πάντα με τον πάπα κρατώντας όμως τις αποστάσεις, όπου θίγονταν τα εθνικά συμφέροντα, θα αναπτύξει την επεκτατική πολιτική που είχε εγκαταστήσει με τις λατινικές ηγεμονίες στην Ελλάδα το 1204, με το σχεδιασμό με τον αδελφό του Κάρολο τον Ανδεγαυικό (Charles d Anjou), μιας μεγάλης μεσογειακής αυτοκρατορίας.

Η παράλληλη πορεία της Αγγλίας στη δημιουργία ενός εθνικού κράτους, παραγμένη από βίαιες εσωτερικές συγκρούσεις της αριστοκρατίας με το βασιλιά και από ταξικές

επαναστάσεις, όπως αυτή των 1258- 1265, χαρακτηρίζεται από μια -σύμφωνη με το πρακτικό πνεύμα του λαού- πολιτική συμβιβασμών του θρόνου με τους βαρόνους (αναγνώριση δικαιωμάτων από τον Ιωάννη Ακτήμονα (εικ. 12) με τη Magna Carta 1215 - 1217), και με τη μεσαία τάξη: παραχώρηση από τον Εδουάρδο Ι στο τέλος του 13ου περισσότερων εξουσιών στο Κοινοβούλιο (Parliament), στο οποίο καλούνται τώρα να συμμετάσχουν και εκπρόσωποι των αστών του Λονδίνου. Πάνω σ' αυτό το συμβιβασμό, και σε μια συστηματική πολιτική προσαρμογής του ντόπιου εμπορίου, με την οποία συνδέονται περιοριστικά μέτρα στους Ιταλούς και Γερμανούς εμπόρους της Χάνσα, η απέλαση των Εβραίων, η αποφασιστική στάση απέναντι στις οικονομικές απαιτήσεις της Αγ. Έδρας ακόμα και ο πόλεμος (μια από τις αιτίες του 100ου πολέμου ήταν η σύμβαση με τη Φλάνδρα, που απορροφά για τα υφαντήρια της το 90% των αγγλικών μαλ-λιών), θα οικοδομηθεί, παρά τις δυναστικές έριδες στους κόλπους της αριστοκρατίας και τις επαναστάσεις η οικονομική ανάπτυξη της Αγγλίας, η επιβίωση της μοναρχίας και, όπως παραδοσιακά, ίσως με κάποια εθνικιστική υπερβολή, υποστηρίζεται από τους άγγλους ιστορικούς, ο σύγχρονος ευρωπαϊκός Κοινοβουλευτισμός.

Σε ένα διαφορετικό περιβάλλον μας οδηγεί ο κόσμος της Μεσογείου. Κομμένος ήδη το 5ο αι. στα δύο, τη βυζαντινή Ανατολή και το δυτικό barbaricum, και πάλι τον 7ο αιώνα, τώρα σε ένα βόρειο χριστιανικό και ένα νότιο αραβικό κόσμο, η θάλασσα που υπήρξε κάποτε η καρδιά της αυτοκρατορίας, έχει χάσει, σε μεγάλο βαθμό τον παλαιό συνεκτικό ρόλο της, διατηρεί όμως ακόμα χάρη στα καράβια της Βενετίας της Γένοβας και της Πίζας την κομβική της θέση στο «διεθνές» εμπόριο μεταξύ Ανατολής και Δύσης, Βορρά και Νότου.

Συγχρόνως με την εισβολή στην Αγγλία του δούκα Γουλιέλμου του Κατακτητή, και των γαλλόφωνων πλέον Νορμανδών (1066) (εικ. 13) ολοκληρώνεται και η υποχώρηση της αραβικής πλημμυρίδας από τις ευρωπαϊκές ακτές της Μεσογείου, τόσο στην Ανατολή, όπου ήδη το 961 ο Νικηφόρος Φωκάς είχε ανακαταλάβει την Κρήτη, όσο και στη Δύση, όπου με την κατάκτηση της Σικελίας δημιουργείται από το Ρογήρο ΙΙ (εικ. 14) το Νορμανδικό βασίλειο (1054-1060), ενώ η πρόσφατη (το 1033 διάλυση) του καλιφάτου της Κόρδοβας θα προετοιμάσει το έδαφος για την εποποιία της ισπανικής reconquista.

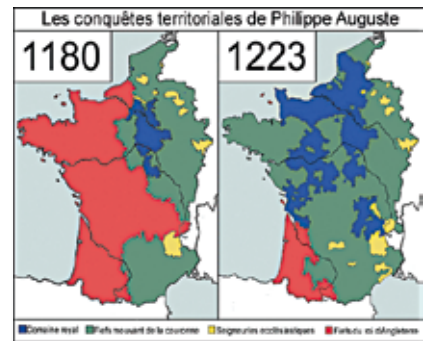
Στο Νορμανδικό βασίλειο των δύο Σικε-

λιών (όπως πολύ αργότερα θα ονομαστεί) (βλ. χάρτη εικ. 5) είναι ακόμα ζωντανή, όχι απλώς ως ανάμνηση, η πρόσφατη αραβική και η Βυζαντινή παρουσία, όχι μόνο στην τέχνη αλλά και στη γλώσσα, στους τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς. Καλαβρέζοι θα είναι και οι πρώτοι μεταφραστές των αρχαίων ελληνικών κειμένων. Τον Ρογήρο Β', θα διαδεχθεί ο γαμπρός του, γιός της κόρης του Κωνσταντίνου και του Ερρίκου Στ', Φρειδερίκος ΙΙ του Χοχενστάουφεν, ένα πνεύμα ανοικτό, σχεδόν ένας άνθρωπος της Αναγέννησης (εικ. 15), ο οποίος εγκαταλείποντας ουσιαστικά την αυτοκρατορία στην τύχη της θα δημιουργήσει στη Σικελία και τη Ν. Ιταλία ένα συγκεντρωτικό, με σύγχρονη νομοθεσία και γραφειοκρατία, εθνικό κράτος, που θα θωρακίσει με ένα σύστημα θαυμαστών οχυρών (εικ. 16). Η σύγκρουση με τον πάπα, που φοβάται την κύκλωση -από Ν και Β- από τον εγγονό του Φρειδερίκου Ι Μπαρμπαρόσσα, με ισχυρούς υποστηρικτές στις πόλεις στη Βόρεια Ιταλία, ήταν αναπόφευκτη. Στον πόλεμο (για τη χρηματοδότηση του οποίου το Βατικανό θα προσπαθήσει να επιβάλλει ειδική φορολογία στις ξένες εκκλησίες), ο Φρειδερίκος θα αντιμετωπίσει τους αναμενόμενους αφορισμούς, μηχανορραφίες με τους αντιπάλους του στη Γερμανία και στη Β. Ιταλία, όπου θα βρεθεί αντιμέτωπος με τη Λομβαρδική Λίγκα, τέλος τη (χωρίς ουσιαστικές συνέπειες) καθαίρεση του το 1245. Ο τυχαίος θάνατός του το 1250 θα επιτρέψει στον πάπα που από χρόνια αναζητούσε το αντικαταστάτη του στις αυλές της Αγγλίας και της Γαλλίας, να προσφέρει το στέμμα στον γεμάτο μεσογειακές φιλοδοξίες και γαλλική υπεροψία αδελφό του Αγίου Λουδοβίκου Κάρολο τον Ανδεγαυικό (Charles d' Anjou).

Σε ένα παρόμοιο κλίμα με τη Σικελία και τη Ν. Ιταλία, καλλιεργώντας τις δικές τους γλώσσες και ένα δικό τους πολιτισμό, με ζωντανές και εδώ τις μνήμες του παλαιού ελληνορωμαϊκού -και του πρόσφατου αραβικού παρελθόντος ζουν και οι λίγο -πολύ ανεξάρτητες από το γαλλικό βασίλειο περιοχές της Νότιας Γαλλίας (Languedoc, Προβηγκία) και της Καταλονίας (δουκάτο Βαρκελώνης). Και οι μεν δύο πρώτες περιοχές θα ενσωματωθούν στη Γαλλία και θα χάσουν τη φυσιογνωμία τους (το Languedoc βίαια με τη σταυροφορία των Albigeois, η Προβηγκία πολύ αργότερα). Η Καταλονία αντίθετα μετά την ένωση της με την Αραγωνία θα εξελιχθεί σε μια σημαντική μεσογειακή δύναμη. Ο βασιλιάς της Πέτρος ΙΙΙ μετά από τη σφαγή των Γάλλων από τους εξεγερμένους Σικελούς (Σικελικοί Εσπερινοί)

Εικ. 9. Το *patrimonium Petri* και η επέκτασή του επί του Ιννοκεντίου ΙΙΙ (στις αρχές του 13ου αι.) Με πράσινη διαγράμμιση δηλώνεται η κληρονομιά της Ματθίλδης της Τοσκάνης

Εικ. 10. Η ολοκλήρωση της Γαλλίας από τον Φίλιππο Αύγουστο: με μπλε σημειώνονται οικογενειακά εδάφη των Καπετιδών, με πράσινο τα φέουδα που υπάγονται στο γαλλικό στέμμα με κίτρινο τα εκκλησιαστικά εδάφη και με κόκκινο οι αγγλικές κτήσεις

Εικ. 11. Ο Φίλιππος Αύγουστος στη μάχη της Bouvines

Εικ. 12. Η Magna Carta
(Βρετανικό Μουσείο)

Εικ. 13. Σκηνή από τον τάπητα του Bayeux
που αφηγείται την κατάκτηση της Αγγλίας από
τον δούκα της Νορμανδίας Γουλιέλμο

Εικ. 14. Ο Χριστός στέφει τον Ρογήρο II
βασιλιά της Σικελίας (ψηφιδωτό από την
εκκλησία Martorana Παλέρμο).

θα κληθεί το 1282 να τους διαδεχθεί στο βασίλειο της Σικελίας.

Ο Πάπας. Το στοιχείο που κατεξοχήν διακρίνει τη μεσαιωνική ιστορία της Ευρώπης από εκείνη της Αρχαιότητας, ακόμα και του Βυζαντίου, είναι ο κεντρικός ρόλος που έχει σ' αυτήν ο μεγάλος αρχιερέας της νέας θρησκείας. Η μοναδική στην ιστορία δύναμη του προκαθήμενου της οικουμενικής (καθολικής) τώρα εκκλησίας, αδιανόητη σε μια εποχή θρησκευτικής ανοχής όπως η ελληνωρωπαϊκή, έχει τη θεολογική της βάση στον ρόλο του ποιμένος των ψυχών που έδωσε στους λειτουργούς της λατρείας του ο μοναδικός Θεός: την ιστορική-πολιτική της δικαίωση στο γεγονός ότι από την παρακμή της αυτοκρατορίας επί των διαδόχων του Καρλομάγνου, όταν τα έθνη που την αποτελούν αρχίζουν να παίρνουν το καθένα το δικό του δρόμο, είναι αυτός που εξακολουθεί να ενσρκώνει την ενότητα της δυτικής χριστιανοσύνης.

Την αποτελεσματικότητα της η εκκλησία βασίζει στην ιεραρχική, κληρονομημένη από τη ρωμαϊκή εποχή οργάνωση της, η οποία μέσω του δικτύου των επισκόπων και των εφημερίων κατευθύνει στη σωστή πίστη και ελέγχει το ποίμνιο από τον αυτοκράτορα και το βασιλιά έως το χωρικό: τους πρώτους με την απειλή της αποκλήρυξης, της καθαίρεσης και του αφορισμού, το χωριάτη με το φόβο της κόλασης. Τον δυσχερή λόγω της δυσκολίας των επικοινωνιών κεντρικό έλεγχο, έκανε σχεδόν αδύνατο η φεουδαλική αυτονομία των κατά τόπους αριστοκρατών επισκόπων, οι παρεμβάσεις των κοσμικών αρχόντων και η αγραμματοσύνη του κλήρου. Το απαραίτητο «μακρύ χέρι» της παπικής εξουσίας αποτέλεσαν εν προκειμένω -σχεδόν απαρχής- τα μοναχικά τάγματα και το ευρωπαϊκό δίκτυο των μοναστηριών. Ο μοναχισμός που είχε έρθει στη Ρώμη τον 4ο αι. από την Ανατολή (Αγ. Αθανάσιος, Αγ. Ιερώνυμος) λόγω των βαρβαρικών επιδρομών θα πάρει κανονική μορφή μόλις στο πρώτο μισό του 6ου αι. στο Μόντε Κασσίνο. Με τον Κανόνα του Αγ. Βενέδικτου που θα αποτελέσει έκτοτε τη βάση του, αυτός απομακρύνεται από το αυστηρό μυστικιστικό πνεύμα του ορθόδοξου κοινοβιακού μοναστηριού. Χαρακτηριστική είναι η έμφαση που δίνεται από τον Κανόνα στη χειρωνακτική εργασία (6-8 ώρες, σε σχέση με τη προσευχή/ λειτουργία και την ανάγνωση για τις οποίες προβλέπονται από 4 ώρες). Από τον πάπα Γρηγόριο το Μεγάλο (590-604) οι Βενεδικτινοί θα αναλάβουν την εκπαίδευση και στελέχωση του κλήρου και το έργο του εκχριστιανισμού των Αγγλο-Σαξόνων, εν συνέχεια (τον 8ο) των Γερμανών

(Εσση, Θουρυγγία) με τη βοήθεια πάντα της σπάθης των Καρολιδών και την ίδρυση από τον Αγ. Βονιφάτιο μιας σειράς μονών ως φρουρίων της πίστης (Fulda, Corvei κλπ).

Ο ρόλος που έκτοτε θα παίξουν οι μονές στο παπικό σύστημα εξουσίας διαπιστώνεται ήδη με την ευκαιρία της αναγκαίας λόγω της χαλαρότητας από τη λαίλαπα των νορμανδικών επιδρομών, μεταρρύθμισης της εκκλησίας από τον Πάπα Γρηγόριο Ζ' τον 11ο αι. Η μεταρρύθμιση είχε διπλό στόχο: αφενός την αποκατάσταση στις μονές και της ηθικής τάξης στον κλήρο, την καταδίκη της σιμωνίας κλπ, αφετέρου την εξάιρεση της εκκλησίας από τον έλεγχο των τοπικών κοσμικών αρχών, και την άμεση εξάρτηση μονών και επισκοπών κατευθείαν από το Βατικανό. Ο διορισμός των επισκόπων θα δώσει την αφορμή για τη σύγκρουση με τον αυτοκράτορα Ερρίκο Δ, (1075-1077), που μετά από αφορισμούς που επεκτάθηκαν σε όλο το εκκλησίασμα και εκατέρωθεν καθαίρεσεις, θα καταλήξει στην ταπεινωτική υποταγή του αυτοκράτορα (εικ17). Αυτή θα είναι η πρώτη από τη μακρά σειρά των συγκρούσεων για την κοσμική εξουσία και την εκκλησιαστική περιουσία ανάμεσα στους αυτοκράτορες και τους βασιλιάδες της Γαλλίας και της Αγγλίας, που έως τη Μεταρρύθμιση θα διχάζουν τη δυτική χριστιανοσύνη.

Πρωταγωνιστής στη διάδοση των αρχών της μεταρρύθμισης και στη στήριξη με λεγάτους, επισκόπους και πάπες από τους κόλπους της, ήταν η μονή του Cluny (στη Βουργουνδία εκτός της επιρροής του βασιλιά της Γαλλίας), η οποία αποκτά τώρα κεντρικό ρόλο στην οργάνωση του μοναχισμού στη Γαλλία: στον αββά του Cluny υπάγονται οι ηγούμενοι των «θυγατρικών μονών», που από 35 στις αρχές του 11ου αιώνα, θα φθάσουν τις 1.000 στις αρχές του 12ου, ενώ ακόμα μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των γαλλικών, αγγλικών, ιταλικών και γερμανικών στις οποίες το Cluny ασκεί άμεση επιρροή. Το Cluny θα αναλάβει την οργάνωση των μεγάλων ετήσιων προσκυνημάτων στον Αγ. Ιάκωβο της Κομποστέλλας στην Ισπανία και στους Αγίους Ίδους, που θα αποτελέσουν τη γενική πρόβα των σταυροφοριών. Από το Cluny ξεκινούν οι πρώτες εκστρατείες των γάλλων ιπποτών για την Ισπανία το 1064 και το 1089, και από το Cluny προέρχεται ο πάπας Ουρβανός Β' που θα κηρύξει στη Γαλλία την Πρώτη Σταυροφορία το 1096. Με τα προσκυνήματα και τη θέληση για τη δημιουργία ενός μεγαλοπρεπούς πλαισίου στη θεία λειτουργία, συνδέεται και η ακμή της ρωμανικής τέχνης, δείγματα της οποίας κοσμούν τις εκκλησίες του της οδού του Αγ. Ιακώβου της Κομποστέλλας.

Έτσι ο 11ος αιώνας τελειώνει με την παντοδυναμία του Πάπα και του Cluny. Με τον 12ο αιώνα, συγχρόνως με την άνοδο των πόλεων αλλάζει και το γενικό κλίμα: μια νέα ευλάβεια αναπτύσσεται, η επιστροφή στα ιδανικά της φτώχειας, της εργασίας και της δράσης στην κοινότητα. Εκφραστής των νέων, συχνά αντιφατικών, αυτών τάσεων είναι ο Αγ. Βερνάρδος του Κλαιβρύ, μυστικιστής, εχθρός του Cluny, των φιλοσόφων και των σχισματικών, ο οποίος θα οργανώσει γύρω από τη μονή Cîteaux (επίσης στη Βουργουνδία) ένα δίκτυο αρχικά (το 1114) 350 μονών, οι οποίες μετά έναν αιώνα θα έχουν φτάσει τις 700. Τη ναϊκή αρχιτεκτονική χαρακτηρίζει τώρα απόλυτη λιτότητα, η αποφυγή εικόνων και κοσμημάτων. Η εργασία ανακτά, σε βάρος της λειτουργίας και της μελέτης, το ρόλο που είχε στον Κανόνα των Βενεδικτινών. Οι Κιστερκιανοί θα παίξουν, έτσι, σημαντικό ρόλο στην αποψίλωση των δασών στη Γερμανία, όπως και την αγγλική εριοπαρωγή. Το τάγμα πάντως διατηρεί το συγκεντρωτικό χαρακτήρα του Cluny: κάθε μονή είναι αυτόνομη, εκλέγει όμως τον αββά της και τη γενική διοίκηση έχει τώρα το κεντρικό συμβούλιο των εκπροσώπων των μονών στο Cîteaux, ο αββας του οποίου επισκέπτεται μια φορά το χρόνο τις «θυγατέρες» του.

Οι τάσεις που σημειώσαμε εντείνονται τον 13ο αιώνα: Η ανάπτυξη των πόλεων απαιτεί την αλλαγή της οργάνωσης της εκκλησίας και του μοναχισμού. Οι καλόγεροι καλούνται να ανακαλύψουν πάλι τη χριστιανική αρετή της φτώχειας και να αντιμετωπίσουν κατεβαίνοντας στις πόλεις τις σύγχρονες πρακτικές και ανθρώπινες ανάγκες: να βοηθήσουν, να συζητήσουν με τον κόσμο και να αντιμετωπίσουν τα επιχειρήματα των αιρέσεων που τώρα πληθαίνουν. Σε τούτο θα ανταποκριθούν τα νέα, επαιτικά τάγματα των Δομινικανών και των Φραγκισκανών: οι πρώτοι με

τα επιχειρήματα στη δογματική συζήτηση, οι δεύτεροι με το παράδειγμα του Αγ. Φραγκίσκου (εικ.18) και με το απλό, στοιχειώδες ηθικό κήρυγμα της μίμησης του Χριστού. Η Αγία Έδρα θα χρησιμοποιήσει το ενθουσιαστικό κίνημα που φέρνουν οι νέοι αυτοί άνθρωποι του θεού για να τους κατευθύνει εκεί όπου κατά τη γνώμη της υπήρχε η πιο επείγουσα ανάγκη: στη διατήρηση της ενότητας της καθολικής εκκλησίας την εποχή της ολοκλήρωσης των εθνικών (μια μοιραία για το χριστιανό λέξη) κρατών και της απελευθέρωσης της σκέψης, συνεπώς και των αιρέσεων. Τα επαιτικά τάγματα θα εξελιχθούν έτσι στο δεύτερο μισό του 13ου αι. σε ισχυρούς παράγοντες της θρησκευτικής και της πνευματικής ζωής, οι Φραγκισκανοί με 1100 οικίες οι Δομινικανοί με 400 μονές. Είναι σ' αυτούς, κυρίως στους Δομινικανούς, που η εκκλησία θα εμπιστευθεί το τρομερό έργο της Ιεράς Εξέτασης, της αναζήτησης, των βασανιστηρίων και της τιμωρίας των αιρετικών, το οποίο τελικά θα απαγορευτεί από τις κοσμικές αρχές. Τελειώς διαφορετικούς δρόμους -ένα δείγμα των καιρών που αλλάζουν όσο πλησιάζουμε στο τέλος του Μεσαίωνα- θα ακολουθήσουν τα τάγματα των κοσμοκαλόγερων Ναϊτών, Ιωαννιτών και Γερμανών ιπποτών, μετά την οριστική απώλεια των Ιερών Τόπων. Οι μεν πρώτοι θα αναλάβουν τη διαχείριση της περιουσίας του γαλικού θρόνου, οι δεύτεροι θα δημιουργήσουν στη Ρόδο τη βάση ενός ναυτικού κράτους. Το Τευτονικό Τάγμα που θα πρωταγωνιστήσει με έδρα την Πρωσία στο γερμανικό αποικισμό (το Drang nach Osten) του 13ου αι. με την κατάκτηση κάτω από το κάλυμμα του αποστολικού έργου του εκχριστιανισμού των Σλάβων και των χωρών Βαλτικής.

Συνεχίζεται

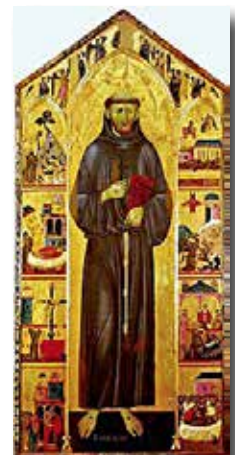
Εικ. 15. Νόμισμα με την προτομή σε ρωμαϊκό στυλ του Φρειδερίκου II

Εικ. 16. Το φρούριο Castel del Monte του Φρειδερίκου II στην Απουλία Ν. Ιταλία

Εικ. 17. Η ταπείνωση του αυτοκράτορα Ερρίκου 4ου στην Κανόσα μπροστά στη Ματθίλδη της Τοσκάνης και τον Αββά του Cluny το 1077

Εικ. 18. Ο Αγ. Φραγκίσκος της Ασσίζης

Επανόρθωση

Στο προηγούμενο τεύχος αρ. 72 του Πειραϊκού Ορόσημου στο άρθρο του κ. Γιώργου Σταϊνχάουερ «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας», «ο δαίμων του τυπογραφείου» έκανε το θαύμα του: στη σελ. 11 οι εικ. 7 και 8 ταυτίζονται, αναπαριστώντας φοινικικό πλοίο. Το σωστό είναι η εικ. 7 να αναπαριστά Αθηναϊκή τριήρη του 5ου και 4ου αι. π.Χ. Επίσης, στη σελ. 13 στην πρώτη σειρά της τελευταίας παραγράφου γράφτηκε εκ παραδρομής «Η μνήμη της Αλαμάνας...» αντί του ορθού «Η μνήμη της Σαλαμίνας...». Ζητούμε συγγνώμη.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΒΑΘΜΙΑΙΑΣ ΚΑΤΑΠΤΩΣΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ ΣΤΑ ΑΝΑΚΤΟΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΡΟΣ 4: Αρχαιολογικές Μαρτυρίες για την χρονική περίοδο ΥΕΙΙΒ2- Πρώιμη-ΥΕΙΙΙC (1225-1190 π.Χ.)

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού¹

Το προηγούμενο τεύχος του περιοδικού «Πειραϊκό Ορόσημο», ήταν αφιερωμένο στην επέτειο της συμπλήρωσης 2.500 ετών από την Ναυμαχία της Σαλαμίνας· στο παρόν τεύχος επανερχόμεθα στη ροή των άρθρων για την Μυκηναϊκή περίοδο της Ύστερης Εποχής του Χαλκού (πριν το 1200 π.Χ.). Μετά την παρουσίαση σε επτά (7) παλαιότερα τεύχη του περιοδικού της προωθημένης τεχνολογίας αιχμής των Μυκηναίων Ελλήνων κατά την προηγούμενη περίοδο

υπερβολικής οικονομικής ευμάρειας της Μυκηναϊκής Ελλάδας, ακολούθησε (στα προηγούμενα, προ του επετειακού για τη Ναυμαχία, τρία (3) τεύχη) η παρουσίαση - βάσει των αρχαιολογικών ευρημάτων (μαρτυριών) - της περιόδου βαθμιαίας κατάπτωσης ισχύος και καταστροφών στα Ανακτορικά Κέντρα της Ελλάδος. Σε αυτήν την περίοδο καταστροφών ακολουθείται πορεία προς το ναδίρ² της ισχύος των ανακτορικών κέντρων της Μυκηναϊκής Ελ-

λάδος (κατά την περίοδο που περιλαμβάνει τις περιόδους ΥΕΙΙΑ1 (1400-1375 π.Χ.), ΥΕΙΙΑ2 (1375-1300 π.Χ.) και ΥΕΙΙΒ1 (1300-1225 π.Χ.)). Αυτή η πορεία παρακμής και μαρasmus των Ανακτόρων συμβαδίζει ταυτόχρονα με μία βήμα-με-βήμα πτωχοποίηση της συντριπτικής πλειοψηφίας της κοινωνίας της Ελλάδος (βλ. και [1], [2], [3], [4], [5], [6]). Στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται αποτελέσματα που προκύπτουν από τα αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία υποδηλώνουν ότι οι καταστροφές στα Μυκηναϊκά ανακτορικά κέντρα συνεχίστηκαν με αυξανόμενη ένταση και

οδήγησαν σε καταπόντιση τα Μυκηναϊκά ανακτορικά κέντρα και κατά την επόμενη περίοδο ΥΕΙΙΒ2 και την ΥΕΙΙΙC (1225-1190/1180 π.Χ.). Μάλιστα η αρχαιολόγος Susan Sherratt ([7], σελ. 234) χαρακτηρίζει αυτές τις αυξανόμενες έντασης καταστροφές, ως πλήρη «κατάρρευση των Ανακτόρων της ηπειρωτικής ενδοχώρας της Ελλάδος “εν είδει κατάρρευσης τραπουλόχαρτων”, κατά τη διάρκεια της περιόδου από την ΥΕΙΙΑ2 μέχρι την ΥΕΙΙΒ» (πρβλ/ επίσης [9],

σελ. 382), δηλαδή την χρονική περίοδο η οποία αρχίζει το 1375 π.Χ. και τελειώνει περί το 1200 π.Χ.. Στη συνέχεια παραθέτουμε τις διαπιστώσεις που προκύπτουν από τις αρχαιολογικές μαρτυρίες αναλυτικότερα ανά τοποθεσία.

Οι εκτεταμένες καταστροφές και οι εγκαταλείψεις οικισμών, περί το 1200 π.Χ., σηματοδοτούν την τελική κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος των δύο προηγούμενων αιώνων, μια κατάρ-

ρευση που -όπως είδαμε- ξεκίνησε λίγο μετά το 1400 π.Χ. και συνεχίστηκε με αυξανόμενη ένταση. Διαπιστώνονται καταστροφές (παραπομπές σε [10], [11], [13]):

(1) Στις Μυκήνες, όπου ενώ πολλά κτίρια της ακρόπολης των Μυκηνών κατεστράφησαν, η Σιταποθήκη/Granary, η Βορειο-ανατολική Επέκταση και ακόμη και το Ανάκτορο μπορεί να διέφυγαν την καταστροφή, σύμφωνα με τους Thomas και Conant ([10]). Επίσης η Οικία της Ακρόπολης/Citadel House ([12], σελ. 196) και η Οικία των Ασπίδων κατεστράφησαν κατά την ΥΕΙΙΒ2 (βλ. Σχήμα 1).

Σχήμα 1: Η Ακρόπολη των Μυκηνών, και η Οικία των Ασπίδων, εκτός της τειχισμένης περιοχής. ΠΗΓΗ: [21], σελ. 92, 154.

1. Δρ. Πολιτικός Μηχανικός, Γενικός Γραμματέας της ΕΔΑΒυΤ· Μέλος: της Ένωσης Ευρωπαίων Αρχαιολόγων (ΕΑΑ), της Εταιρείας Αιγαιακής Προϊστορίας «ΑΙΓΕΥΣ», του ΔΣ του Συλλόγου Φίλων Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά.

2. Το κατώτατο σημείο, το αντίθετο του ζενίθ (= ανώτατο σημείο).

(2) Στην Τίρυνθα,

(3) Στη Μιδέα ([12], σελ. 196), κατεστράφησαν οι Αίθουσες II-V της Δυτικής Πύλης.

(4) Στη Σπάρτη, στο Μενελαϊόν της Λακωνίας, ([13]),

(5) Στην Πύλο, παρατηρείται μια ασταθής κατάσταση του ανακτορικού συστήματος, κατά την ΥΕΙΙΒ (1300-1200 π.Χ.), έχουσα ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη της πλειονότητας των οικισμών της Μυκηναϊκής περιόδου στη Μεσσηνία. Τελικά και το ίδιο το Ανάκτορο του Νέστορα στην Πύλο (Ανω Εγκλιανός) κατεστράφη από πυρκαϊά στην αρχή της ΥΕΙΙC, δηλαδή περί το 1190/1180 π.Χ. ([14], σελ. 101). Η Βουτσάκη ([12], σελ. 196) αναφέρει ότι στην Πύλο η Αίθουσα 56, η Αυλή 47 και το Βορειοανατολικό Κτίριο κατεστράφησαν κατά την ΥΕΙΙΒ2.

(6) Στην Αθήνα, οι Οικίες της Βόρειας Κλιτύος/the North Slope Houses κατεστράφησαν, ενώ, κατά τον Ιακωβίδη, στην Ακρόπολη των Αθηνών κατασκευάζεται το οχυρωματικό τείχος τότε, στο τέλος της ΥΕΙΙΒ, το οποίο περικλείει και την υπόγεια πηγή για περίπτωση πολιορκίας ([11], σελ.

είχε μετατοπισθεί δυτικότερα στην Κυδωνία (τα σημερινά Χανιά) (βλ. [6]).

(11) Στον σημερινό Βόλο, στην περιοχή δηλαδή της αρχαίας Ιωλκού, (α) στο Διμήνι, κατεστράφησαν τα Μέγαρα Α και Β και τα συνδεδεμένα με αυτά εργαστήρια και αποθηκευτικοί χώροι, σύμφωνα με την Adrimi-Sismani, όπως παρατίθεται στον Middleton, ([10]) και (β) στα Πευκάκια, τα οποία επίσης κατεστράφησαν και εγκαταλείφθηκαν, ενώ,

(12) πολλές άλλες τοποθεσίες στην Αργολίδα, στην Κορινθία, στην Λακωνία, στη Μεσσηνία, στην Αττική, στη Βοιωτία και στη Φωκίδα εγκαταλείφθηκαν, χωρίς καταστροφές.

Όλες αυτές οι καταστροφές, και οι εγκατελείψεις οικισμών, οι οποίες παρετέθησαν προηγουμένως, οδήγησαν σε δραστική μείωση του πληθυσμού, όπως αντανακλάται στον αριθμό των τοποθεσιών, που μπορούν να χρονολογηθούν μεταξύ της ΥΕΙΙΒ και ΥΕΙΙC. Ο Snodgrass ([10], σελ. 15) σημείωσε ότι από τις περίπου 320 τοποθεσίες, οι οποίες εκατοικούντο τον 13ο αιώνα, μόνο 120 περίπου συνέχισαν

Σχήμα 2: Η Ακρόπολη των Αθηνών, με τους κιβωτιόσχημους τάφους, τις Οικίες και το Οίκημα της Πηγής με το κατακόρυφο φρέαρ (πηγάδι) και σε τομή, της ΥΕΙΙΒ2-C εποχής. ΠΗΓΗ [22].

40, 43, 71· [15], σελ. 113). Για την υπόγεια πηγή και το ύψος του υπογείου υδροφόρου ορίζοντα σήμερα, λεπτομέρειες δίδονται στο [15] (σελ. 141· σχήμα καθ' ύψος τομής σελ. 142· χρονολόγηση στα τέλη της ΥΕΙΙΒ, σελ. 144· 231· στη σελ. 150 ο Ιακωβίδης αναφέρει ομοιότητα με το κλιμακοστάσιο στην Πύλη των Λεόντων και στη Σιταποθήκη των Μυκηνών). Βλέπε Σχήμα 2.

(7) Στη Θήβα: διαπιστώνονται καταστροφές και στο τέλος της ΥΕΙΙΒ2 (βλ. [16], σελ. 167, 168· [17], σελ. 698-702). Επί πλέον και η Οικία Γιαννοπούλου – Δημητρακούλου κατεστράφη επίσης κατά την ΥΕΙΙΒ2.

(8) Στον Ορχομενό,

(9) στον Γλα, στην Κοπαΐδα, σύμφωνα με τον Ιακωβίδη, όπως παραθέτει ο Middleton ([10])·

(10) στην Κνωσό, δεν υπάρχει λειτουργικό Ανάκτορο μετά το 1375 π.Χ. ή το αργότερο λίγο πριν το 1300 π.Χ. (δηλαδή από το 1340/1320 π.Χ.) και μετά, συνεπώς δεν υπήρχε ούτε και «λειτουργικός Άναξ», δηλαδή δεν υπήρχε Άναξ με πολιτική εξουσία, αφού η έδρα ισχύος στην Κρήτη

να κατοικούνται και κατά τον 12ο αιώνα π.Χ. Αντίστοιχα, ο Desborough ([10], σελ. 15) πιστεύει ότι, από το τέλος του δωδέκατου αιώνα και μετά, ο πληθυσμός μειώθηκε στο ένα δέκατο, εκείνου που υπήρχε προηγουμένως (όπως παρατίθεται από τον Middleton ([10] σελ. 15)).

Η παραπάνω αναφερθείσα κατάσταση περιγράφει μια θυελλώδη περίοδο αναταραχών εντελώς ασταθή με βαθμιαία αυξανόμενο μέγεθος καταστροφών, στα ανακτορικά κέντρα της ηπειρωτικής ενδοχώρας της Ελλάδος, από το 1400 έως το 1200 π.Χ., οδηγώντας στο συμπέρασμα ότι υπήρχαν εσωτερικές συγκρούσεις στην Μυκηναϊκή Ελλάδα, όπως διατηρεί και η παράδοση για την περίοδο που ακολούθησε την Άλωση της Τροίας.

Η Deger-Jalkotzy ([18], σελ. 387) υποστηρίζει ότι η παρακμή των Μυκηναϊκών κρατών προκλήθηκε από τις πρώτες σειρές καταστροφών στο τέλος της ΥΕΙΙΒ1. Η Moody ([19], σελ. 181), πιστεύει ότι οι καταστροφές των Μυκηναϊκών τοποθεσιών αρχίζει στο μέσον της ΥΕΙΙΒ (κατά μέσον όρο, το μέσον της ΥΕΙΙΒ μπορεί να χρονολογηθεί περί το

1270/1250 π.Χ.), στην Τίρυνθα, στις Μυκήνες και στον Γλα και επαναλαμβάνονται καθ' όλον τον αιώνα σε αυτές και σε άλλες τοποθεσίες της Ελληνικής ηπειρωτικής ενδοχώρας. Σύμφωνα με την Moody, ό.π., κάποιοι ισχυρίστηκαν ότι μία «καταιγίδα σεισμών» συγκλόνισαν την ανατολική Μεσόγειο κατά τους 13ο και 12ο αιώνες π.Χ. Η Shermeldine, ([20]), είναι εναντίον αυτής της γνώμης. Είναι προφανώς πάρα πολύ παράξενο, πολυάριθμοι (καταστρεπτικοί) σεισμοί να εκδηλώθηκαν σε μια περίοδο εκατόν-πενήντα περίπου ετών -«ταυτόχρονα»- σε ολόκληρη την επικράτεια της Ελληνικής ηπειρωτικής ενδοχώρας και να ερείπωσαν όλα τα ανακτορικά κέντρα. Η Suzan Sherratt ([7], σελ. 234), όπως αναφέραμε και στην αρχή του άρθρου, εκφράζει την άποψη ότι τα Μυκηναϊκά ανάκτορα της Ελληνικής ηπειρωτικής ενδοχώρας κατέρρευσαν ακαριαία («μια κατάρρευση τραπουλόχαρτων») σε όρους κεραμικής χρονολογίας, κατά την περίοδο ΥΕΙΙΑ2-ΙΙΒ, η οποία αρχίζει από περίπου το 1375 π.Χ. (αρχή της ΥΕΙΙΑ2) και τελειώνει το 1200/1180 π.Χ. (τέλος της ΥΕΙΙΒ2).

Η παραπάνω παράθεση στοιχείων (όπως και στα άρθρα μας στα προηγούμενα 3 τεύχη του περιοδικού, πριν το επετιμικό τεύχος) συνεπάγεται ότι, περίπου από το 1400/1375 π.Χ. και μετέπειτα, μία βαθμιαία αυξανόμενη κατάπτωση της δύναμης παρατηρείται στα Μυκηναϊκά ανακτορικά κέντρα, -όπως προκύπτει από αρχαιολογικές μαρτυρίες που ανέκυσαν στις τοποθεσίες των Μυκηναϊκών Ανακτορικών Κέντρων- πιθανά λόγω εσωτερικών συγκρούσεων, όπως διατηρεί και η παράδοση για την περίοδο που ακολούθησε την Άλωση της Τροίας. Οι Μυκηναϊκές Πολιτείες, οι οποίες ζούσαν ήδη περίοδο υπερβολικής οικονομικής ευμάρειας, που την ακολούθησε μια αύξηση του πληθυσμού, επεχείρησαν μια επέκταση προς το εξωτερικό. Αυτή η προσπάθεια διευκολύνθηκε από την στρατιωτική τους ανωτερότητα και υποστηρίχθηκε από την εγκατάσταση (στην εξουσία) μιας φιλικής προς αυτούς Βασιλικής Οικογένειας στην Τροία, η οποία διασφάλισε το εμπόριο διά του Ελλησπόντου. Αυτή η επέκταση προς το εξωτερικό εξασθένησε τις «πατρίδες» στην Ελληνική ηπειρωτική ενδοχώρα και οδήγησε σε αναταραχές και παρακμή. Αυτό θα αναλυθεί στα επόμενα βάζει των αρχαιολογικών ευρημάτων εκτός Ελλάδος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

[Τα άρθρα [1], [2], [3], [4], [5] μπορούν να «κατέβουν»/download στον ιστότοπο <http://giannakoskonstantinos.com/wp>, «πλήκτρο» Archaeology-Technology- τα άρθρα [1], [2] και [3] και σε Ελληνική Μετάφραση].

[1]. Giannakos K. 2019. Evidence from Aegean, Cyprus, Egypt, Levant, Asia Minor and Possible Dating of Trojan War (Part II), 51th TAAANTA XL (2019), Stronk J.P./M.D. de Weerd (eds.), Proceedings of the Dutch Archaeological and Historical Society, 9-75.

[2]. Giannakos K. 2016. Cutting-edge Technology and Know-How of Minoans/ Mycenaean during LBA and Possible Implications on the Dating of Trojan War, TAAANTA XLVI-XLVII (2014-2015), D.W.P. Burgersdijk/J.P. Stronk/M.D. de Weerd (eds.), Proceedings of the Dutch Archaeological and Historical Society, 51-79.

[3]. Giannakos K. 2015. The Aegean type Sword found at Hattusa and the written Sources about the Exchange of Technology at the Late Bronze Age, in Symposium NOSTOI, Stampolides, N./C. Maner/K. Kopanias (eds.), Istanbul, 969-986.

[4]. Giannakos K. 2013 Aegean type Swords and Finds in Anatolia,

Technology of Metals and Structures, Written Sources and the dating of Trojan War, in SOMA 2012, Identity and Connectivity», Proceedings of the 16th Symposium on Mediterranean Archaeology, University of Florence, CAMNES (Center for Ancient Mediterranean and Near Eastern Studies) and GAMA (General Association of Mediterranean Archaeology), Archaeopress, Publishers of British Archaeological Reports, BAR Intl Series 2581 (I), Vol. I, 427-440.

[5]. Giannakos K. 2015. The Technology of Land Reclamation, Drainage and Irrigation Projects in MBA-LBA Greece and Possible Implications, Journal Procedia 4 Elsevier, 68-78.

[6]. Γιαννακός, Κ. 2016. Τεχνολογία, Μαρτυρίες και Χρονολόγηση του Τρωικού Πολέμου. Παπαζήσης, Αθήνα.

[7]. Sherratt, S. 2001: Potemkin Palaces and Route-based Economics, in: Voutsaki/Killen 2001, 214-238.

[8]. Voutsaki, S./J. Killen, (eds.), 2001: Economy and Politics in the Mycenaean Palace States. Proceedings of a Conference Held on 1-3 July 1999 in the Faculty of Classics, Cambridge (series: Cambridge Philological Society, Supplement 29), Cambridge.

[9]. Mee, C. 2008. Mycenaean Greece, the Aegean and Beyond. In C.W. Shermeldine, (Ed.), "The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age", Cambridge University Press, 362-386.

[10]. Middleton, G. 2010: The Collapse of Palatial Society, in: Middleton, G.D. (ed.), The Collapse of Palatial Society in LBA Greece and the Postpalatial Period (series: BAR international series, vol. 2110), Oxford.

[11]. Mountjoy, P.A. 2001. Mycenaean Pottery - An Introduction (series: Monograph / Oxford University Committee for Archaeology; No. 36), Oxford, Reprint, 1993.

[12]. Voutsaki, S. 2001. Economic Control, Power and Prestige in the Mycenaean World: The Archaeological Evidence. In Voutsaki, S./J. Killen, (Eds.), Economy and Politics in the Mycenaean Palace States, Cambridge, Cambridge Philological Society, 195-213.

[13]. Doxey, D. 1987. Causes and Effects of the Fall of Knossos in 1375 BC. OJA 6(3):301-24.

[14]. Parkinson. W.A. 2007. Chipping Away at a Mycenaean Economy - Obsidian Exchange, Linear B, and "Palatial Control" in Late Bronze Age Messenia. In M.L. Galaty, W.A. Parkinson, (Eds.), Rethinking Mycenaean Palaces II, UCLA, The Cotsen Institute of Archaeology, 87-101.

[15]. Iakovidis Spyros. 2006. The Mycenaean Acropolis of Athens, Andreadi, I., (Ed.), The Archaeological Society at Athens Library, No 240.

[16]. Adrimi-Sismani, V. 2007. Mycenaean Northern Borders Revisited - New Evidence from Thessaly. In Galaty, M.L./W.A. Parkinson, (Eds.), Rethinking Mycenaean Palaces II, UCLA, The Cotsen Institute of Archaeology, 159-177.

[17]. Dakouri-Hild, A. 2012a. Thebes, in E.H. Cline, (Ed.), "The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean", Oxford University Press, 690-711.

[18]. Deger-Jalkotzy, S. 2008. Decline, Destruction, Aftermath. In C.W. Shermeldine, (Ed.), The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age, NY, Cambridge University Press, 387-415.

[19]. Moody, J. 2005. Drought and the Decline of Mycenae' Updated. In: Dakouri-Hild, A./S., Sherratt, (Eds.), Autochthon - fs Dickinson, Oxford, Archaeopress, 126-133.

[20]. Shermeldine, C.W. 2001a. The Evolution of Administration at Pylos in the Linear B Tablets. In Voutsaki, S./J., Killen, (Eds.), Economy and Politics in the Mycenaean Palace States, Cambridge, Cambridge Philological Society, 113-128.

[21]. Μυλωνάς, Γ. 1983. Πολύχρυσοι Μυκήναι. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

[22]. Mountjoy, P. 1995. Mycenaean Athens. Åström, P., (Ed.), Jonsersed, P. Åström.

Άρθρα και ευχές για το νέο έτος 1932 από την πειραιϊκή εφημερίδα ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ

Ερευνά και γράφει ο Δημήτρης Κρασονικολάκης. Δημοσιογράφος - Συλλέκτης.
Ανεξάρτητος ερευνητής πειραιϊκής ιστορίας και λογοτεχνίας

Νέο έτος 2021, με το 2020 να θεωρείται μια δυσάρεστη, κακή παρένθεση στην ζωή μας. Πολλοί θα προσπαθήσουν να ξεχάσουν, άλλοι θα συνεχίσουν με τις πληγές και τα απόνερα της επήρειάς του. Όμως ο χρόνος κυλά και παρασέρνει τους ανθρώπους και τα πνευματικά έργα τους σε μια δίνη που όλα ρευστοποιούνται και χάνονται.

Ο ερευνητής σαν κι εμένα, αποστασιοποιημένος από κάθε τι εφήμερο, το αρνητικό ή θετικό της στιγμής, τα βλέπει διαφορετικά, ξεκουράζεται ανατρέχοντας στο αρχείο του, συγκρίνει τα γεγονότα και νιώθει ότι αυτά αφού πρώτα λειτουργούν και κυκλοφορούν, ύστερα ανακυκλώνονται, αλληλοδιαδέχονται, συσσωρεύονται και κατόπιν συμπίπτουν, προσπερνούν, αποξεχνιούνται.

Απομένουν οι καταγραφές σε εφημερίδες, περιοδικά, βιβλία, φωτογραφίες και τεκμήρια.

Κρατώ στα χέρια το φύλλο 10.819 της εφημερίδας "ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ". Ημερησία πειραιϊκή εφημερίς. Όργανον του εμπορίου, της βιομηχανίας και της ναυτιλίας".

Γραφεία και τυπογραφεία: Νοτάρά 70.

Η εφημερίδα ιδρύθηκε στα 1897 από τον Γεώργιο Κριτή (πέθανε στα 1914). Ιδιοκτήτης - διευθυντής της εφημερίδας ήταν από τα 1914 (μαζί με τον Άγγελο Σούλη, 1890-1923) ο Γεώργιος Αναστασίου Χαρβαλιάς (γεν. 1880, κατοικία Λεωφόρος Φαλήρου 20) έως το 1941 που διέκοψε λόγω πολέμου. Πέθανε στις 10 Ιανουαρίου 1956. Διευθυντής συντάξεως και υπεύθυνος ήταν ο Νίκος Ι. Χαντζάρας (1884 - 2 Ιουνίου 1949) Μπουμπουλίνας και Υψηλάντου, ο τραγικός (λόγω του απρόσμενου θανάτου του) ποιητής της συλλο-

γής ΕΙΔΥΛΛΙΑ, Μουσικά Χρονικά, Αθήνα 1931. Προϊστάμενος τυπογραφείου ο Ευάγγελος Περιμένης οδός Γερμανού 10.

Πρωτοχρονιά λοιπόν, Παρασκευή 1 Ιανουαρίου 1932, με ύλη φυσικά γραμμένη ή έτοιμη τον Δεκέμβριο του 1931. Ας την φυλλο-

μετρήσουμε επιλέγοντας τα πλέον ενδιαφέροντα σημεία της.

ΣΕΛΙΔΑ ΠΡΩΤΗ.

-ΤΟ ΥΠΕΡΠΟΝΤΙΟΝ ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ. Του γερουσιαστού κ. Γ. Κ. Στρίγκου. Γεώργιος Στρίγκος, βιομήχανος, 1878-1956. Αναφέρεται στους Λομβαρδούς εμπόρους που εργάστηκαν στο Λονδίνο και στην Χανσεατική Ένωση, «μίαν δύναμιν απεριορίστου επιβολής».

-ΤΟ ΔΕΙΝΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ. ΕΛΠΙΔΕΣ ΚΑΙ ΦΟΒΟΙ. Του Γεωργίου Σακαλή, βουλευτού Πειραιώς. Γεώργιος Σακαλής, 1872-1956. «Εις την φοβεράν κατάστασιν, εις την οποίαν ευρίσκεται όλος ο κόσμος, απ' ανατολών μέχρι δυσμών και από βορρά μέχρι νότου, ένεκα της

οικονομικής κρίσεως, η οποία τον μαστίζει, όλοι διερωτώνται: «Τι θα γίνη λοιπόν;». Στο ερώτημα δίνονται λογίων - λογίων απαντήσεις από τους σοφούς του κόσμου - τους οικονομολόγους, τους κοινωνιολόγους, τους πολιτικούς. Άλλοι λένε ότι θα βρεθεί σε κάθε περίπτωση τρόπος να ξαναγυρίσουμε στον παλιό ρυθμό της ζωής, μάλιστα μερικοί αισιόδοξοι πιστεύουν ότι αυτό θα κατορθωθεί ούτως ή άλλως από μόνο του.

-ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΔΕΚΑΕΤΗΡΙΔΩΝ. Ο ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ ΠΑΝΤΟΤΕ ΕΙΣ ΘΕΣΙΝ ΥΠΕΡΟΧΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΥ. Του υποναύαρχου ε. α. και βουλευτού Π. Ρεδιάδου. Περικλής Ρεδιάδης, 1875-Φεβρουάριος 1938. Το ανατέλλων έτος 1932 βρίσκει τον Πειραιά σε σχετικά καλή θέση. Η παγκόσμια κρίση τον έδιξε λιγότερο και τούτο διότι είναι λιμάνι κυρίως εισαγωγικό. Αντιπροσωπεύει το ήμισυ της εμπορικής κίνησης της Ελλάδος και το ήμισυ των τελωνειακών

εισπράξεων. Η προσεχής ίδρυση της Ελευθέρας Ζώνης θα βελτιώσει τα πράγματα μαζί με την βελτίωση των όρων μεταφοράς και της τάξης στον ΟΛΠ.

-ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ 1931. Του βιομηχάνου Γ. Κ. Σφαέλλου. Γεώργιος Κωνσταντίνου Σφαέλλος, βιομήχανος, σύμβουλος Εμπορικού και

Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Πειραιώς. «Το φρικαλέον της πείνης φάσμα περιφέρεται πλέον επικίνδυνον και απειλεί να κατασπαράξη τας σάρκας της ανθρωπότητας. Ο πολιτισμός εν κινδύνω. Ανάγκη περισυλλογής και ανορθώσεως» ...

«Περαίνοντες την γενικήν ταύτην ανασκόπησιν έχομεν δι' ελπίδος και ευχόμεθα όπως το νέον έτος 1932 είνε ολιγώτερον κρίσιμον και μας παράσχει την δύναμιν εκείνην της αντοχής και του θάρρους ίνα μετά καρτερίας αντιμετώπιση η ανθρωπότης τα φοβερά προβλήματα άτινα πρόκεινται προς λύσιν και εξέλθη του σημερινού αυτής αδιεξόδου όσον το δυνατόν ανωδύνως».

ΣΕΛΙΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ.

-Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ. ΜΙΑ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΟΥ ΛΗΞΑΝΤΟΣ ΕΤΟΥΣ 1931. Ανυπόγραφο. «Το λήγον έτος υπήρξε δια τον κόσμον έτος μεγάλων συγκινήσεων και έτος αποκαλύψεων και διαψεύσεως ελπίδων και πόθων της ανθρωπότητος, έτος το οποίον έφερε την τελευταίαν εγγύτερον της πραγματικότητος και διέλυσε πολλές πλάνας».

-ΕΚΛΕΚΤΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΙ.

ΠΩΣ ΕΞΕΛΕΓΟΝΤΟ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΝ ΟΙ ΔΗΜΑΡΧΟΙ. Έγραψε ο Δ. Θ. Σπηλιωτόπουλος. Ο δικηγόρος, δημοτικός σύμβουλος Δημήτριος Σπηλιωτόπουλος, 1865-1941, έγραψε αργότερα το βιβλίο «Ο Πειραιεύς και οι Δήμαρχοι της Α' Εκατονταετηρίδος». Πειραιεύς, 1939. Στο τέλος του κειμένου, «30 Δεκεμβρίου 1931».

ΣΕΛΙΔΑ ΤΡΙΤΗ.

-ΣΑΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙ. ΑΛΛΕΣ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΕΣ. Άγγ. Α. Κοσμή. Ο Άγγελος Αριστείδου Κοσμή (1879-5.12.1951), μεταξύ άλλων εξέδωσε την «ΚΥΨΕΛΗ», φιλολογική επιθεώρησις, 1901-1902-1903-1914. Έγραψε και το βι-

βλίο «Περασμένα κι' Αλησμόνητα». Έκδοσις και Τύπος Οίκου Μιχαήλ Ι. Σαλιβέρου Α. Ε. Αθήναι. 1938.

«Πρόσωπα, πράγματα, φυσιογνωμίες αγαπητές, παιδικοί φίλοι, φούσκες, καραμούζες, τροκάνες, μπουναμάδες, γέλοια, τρέλλες ιστορικές τόσα και τόσα που εν ώ δια να παρατάξη κανείς εις ένα υλικόν περιβάλλον θα εχρειάζετο άπειρον έκτασιν, έχουν χαθή μέσα εις το κεφάλι ή εις την ψυχήν, αυτό δεν έχει εξακριβωθεί και αναπηδούν το ένα πίσω από το άλλο και είνε το ένα εύθυμο, το άλλο μελαγχολικό και απορροφούν από το παρόν και αφοσιώνουν εις το παρελθόν. Αυτή η βραδιά, δηλαδή της Πρωτοχρονιάς, ενώ όλος ο κόσμος και φυσικά και εγώ μαζί

ειξεύρω πώς και γιατί ευρεθήκαμε αυτήν την εποχήν όλοι μαζεμένοι εις το Νησί».

-ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ. Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΑΠΟ ΤΟΥ 1860 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1885. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΗΧΑΝΟΥΡΓΕΙΑ ΜΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΛΩΣΤΟΫΦΑΝΤΗΡΙΑ. ΟΙ ΜΥΛΟΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΠΡΑΝΟΥ. Υπογράφει κάποιος με το ψευδώνυμο ΠΑΛΑΙΟΣ. «Τι ομορφώτερο να θυμηθώ από τον παλαιότερο Πειραιά; Ο νους μου πετά προς τη Φρεαττίδα, τη γραφική, την πράσινη, την εποχή εκείνη, με τ' αραιά, λευκά, μικρά σπιτάκια, που κατοικούσαν Κουλουριώτες, Υδραίοι,

Σπετσιώτες, Ποριώτες και με το εκκλησάκι της, τον Άη - Βασίλη, ψηλά. Εκεί κοντά εγεννήθηκα το 188*** και εβαφτίστηκα από τον Παπά-Γληγόρη τον Κοντεκάκη, τον βαθυσέβαστον εφημέριο του μικρού ναού. Ήταν η πρώτη εκκλησία, που εγνώρισα, ένα ποιητικό εκκλησάκι φτωχό με ξύλινο καμπαναριό. Στη βάση του καμπαναριού ήταν παραριγ-

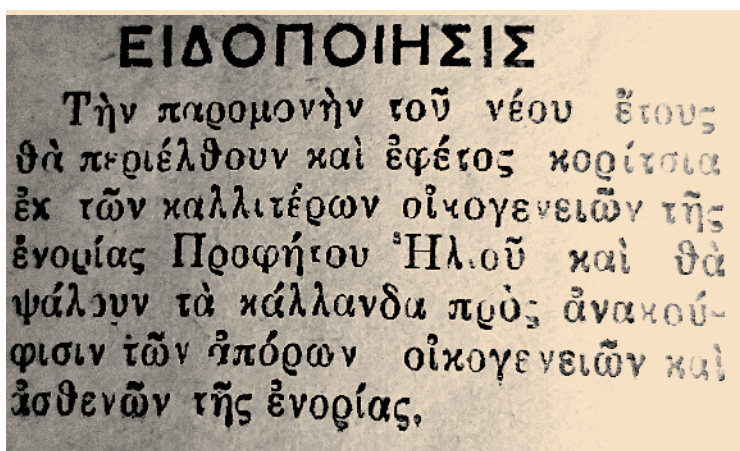
μένα δύο κανόνια του 21 με παχειά σκουριά. Χρόνια τα έβλεπα εκεί. Όταν εμεγάλωσαν το ναόν και τον ύψωσαν κάστρο εχάθηκαν και τα δύο κανόνια μαζί με την ποιητικήν ανάμνησιν της μικράς εκκλησιούλας...» και συνεχίζει με το περιεχόμενο του τίτλου.

-ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΟΙ ΣΤΙΧΟΙ. 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ. Ποίημα του Ιωάννου Πολέμη (1862-1924): όταν ο Χάρος παίρνει μαζί του τον Χρόνο, στην θέση του μένει η μνήμη.

ΣΕΛΙΔΑ ΠΕΜΠΤΗ.

-ΦΥΛΛΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ. ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΚΑΤΑΣΤΡΕΠΤΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ ΤΟΥ 1897-1898.

Του συνεργάτου μας κ. Ι. ΓΚ. ΜΠ. Γράφτηκαν στην Χαλκίδα. -ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ. Ο "ΠΕΙΡΑΪ-

τους, εορτάζομεν ένα νούμερο, εγώ εορτάζω με την ανάμνησιν ολοκληρώνων δεκαετηρίδων πρωτοχρονιές, την κάθε μιά ξεχωριστά, με όλες τις λεπτομέρειες που της συνόδευσαν και αφ' ού εντρυφήσω εις ολόκληρον αυτόν τον κόσμον του παρελθόντος που με θέλγει όσον καμμία άλλη απόλαυσις της ζωής, σταματά κατ' ανάγκην εις το παρόν, δια να το σημειώσω και αυτό και να το έχω εις το μέλλον, αν θα υπάρχω κατά έν έτος μεγαλειότερος και με αναμνήσεις ενός έτους περισσοτέρας...». Ζώντας πλέον στην Σίφνο, μεταφέρει τις αναμνήσεις όταν η οικογένειά του που έμενε στον Πειραιά πέρασε μια πρωτοχρονιά στον τόπου καταγωγής του: «Είνε η μόνη που πέρασα στα παιδικά μου χρόνια όχι μόνον μαζί με τους γονείς αλλά και με τους προγόνους. Κι' εγώ δεν

ΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ,, Επαινετικά λόγια, ιστορικά και περιγραφικά στοιχεία της λειτουργίας του σημαντικού αυτού πειραιώτικου ιδρύματος.

ΣΕΛΙΔΑ ΕΒΔΟΜΗ.

-Ο ΛΙΜΗΝ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1931. Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΑΤΜΟΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΣΤΙΟΦΟΡΩΝ ΚΑΤΑ ΣΗΜΑΙΑΣ ΚΑΙ Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΦΟΡΤΙΩΝ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ.

Με πόσα νέα σκάφη ενισχύθη η ναυτιλία μας. Ένα από τα πλέον σημαίνοντα άρθρα, αφού καταγράφονται πλοία που αγοράστηκαν, πουλήθηκαν ή βυθίστηκαν την περίοδο εκείνη. Π.χ.: «Μίμης» (ναυαγοσωστικών) τόννων γκρος 276 μετεβιβάσθη από τον κ. Γ. Στρίγκον εις τον οίκον Στρίγκος Α.Ε. αντί δρχ. 200.000. «Ιωάννης Πατέρας» (φορτηγόν) τόννων γκρος 3837 ναυπηγήσεως 1907 των κ.κ. Αδελφών Πατέρα μετωνομασθη Σαπφώ. «Γεώργιος Μ.» (φορτηγόν) των κ.κ. Σ. Λύρα και Μ. Λαϊμού τόννων γκρος 5255, ναυπηγήσεως 1905, Ενανάγησεν εις τον Βισκαϊκόν κόλπον συνεπεία σφοδράς τρικυμίας. Εκ του πληρώματός του απωλέσθησαν 17 και διεσώθησαν 5 υπό του Γαλλικού φορτηγού «ΛΠΜ 22». Μεταξύ των απωλεσθέντων ήσαν οι τρεις πλοίαρχοι και οι τρεις μηχανικοί.

ΣΕΛΙΔΑ ΕΝΑΤΗ.

-ΤΟ ΔΙΣΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ.

Υπογράφει ο Γ. Π. Μικρουλέας. Γιατί κάθε τέσσαρα χρόνια έχουμε δισεκτο έτος. Ιστορικό, προλήψεις και δεισιδαιμονίες. -ΑΙ ΕΛΠΙΔΕΣ ΤΟΥ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΥ ΧΡΟΝΟΥ. Υπογράφει ο Κωνσταντίνος Λαμπαδάριος.

-ΨΥΛΛΟΧΩΜΑ. Υπογράφει ο Ιάκωβος Δ. Δραγάτης. Μια αφήγηση που αφορά σε νησιώτικα πειράγματα, μεταξύ Σιφνίων και Σικινιωτών.

ΣΕΛΙΔΑ ΔΩΔΕΚΑΤΗ.

Περίληψη προγράμματος αναγκαστικού πλειστηριασμού των

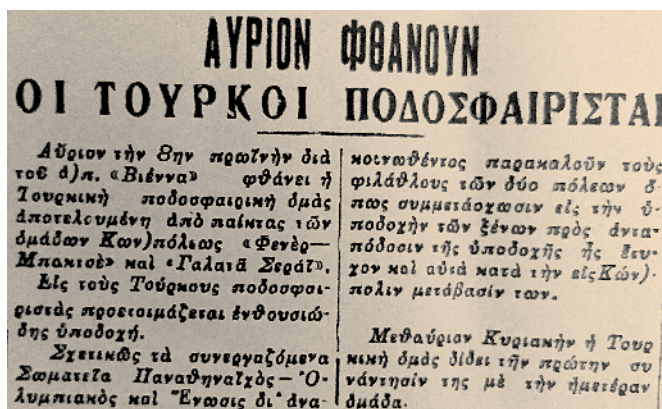
¾ ακινήτου (Πέντε δωμάτια και κουζίνα, με «σκοτεινόν υπόγειον», θέσις Άσπρα Χώματα, επί της οδού Φραγκιαδών υπ' αριθ. 17). Στις σελίδες 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, διαφημίσεις πειραιϊκών καταστημάτων, των περισσότερων με τις ευχές τους για αίσιο και ευτυχές το νέο έτος 1932, εγκύκλιοι ασφαλιστικών εταιρειών, μια ενοικίαση μικράς οικίας, πώληση οικοπέδων κ.ά, όπως:

-ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟΝ ΣΤΑΘΜΟΥ ΝΕΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ. Λειτουργεί ειδικόν τμήμα ζαχαροπλαστικής. Προμηθεύεσθε τούρτες, κουραμπιέδες, τσουρέκια, φοντάν, πτι-φουρ, σοκολατάκια κ. λ. π. Αναλαμβάνει την προμήθειαν των γλυκισμάτων γενικώς δια γάμους

φανοτροφείου.

ΣΕΛΙΔΑ ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

-ΑΙ ΕΥΧΑΙ ΚΑΙ ΑΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΚΟΥ ΜΙΧ. ΡΙΝΟΠΟΥΛΟΥ. - Ποιάς ευχάς να δώσω; Θα ευχόμην βέβαια κανείς συμπολίτης να μη μου ζητήση θέσιν, διότι όπως είδατε περιεκόπησαν χθες εις το Δημοτικόν Συμβούλιον πιστώσεις 3,000,000 δρ. Βεβαίωσιν μόνον δύναμαι να δώσω ότι θα πράξω παν ότι δυνατόν δια ν' ανορθώσω τα οικονομικά του Δήμου και ν' αποκαταστήσω το γόητρον και την υπόληψιν του. (Το χρέος του Δήμου ήταν 31.227.000 δρχ.). -Με το ατμόπλοιο Βιέννα φτάνει αύριο στις 8 το πρωί η τουρκική ποδοσφαιρική ομάδα αποτελουμένη από παίκτες της Φενέρ Μπακτσέ και Γαλατά Σεράι. Τα συνεργαζόμενα σωματεία Παναθηναϊκός Ολυμπιακός και Ένωσις με ανακοίνωσή τους προσκαλούν τους φιλάθλους να τους υποδεχτούν, σε ανταπόδοση της υποδοχής που έκαναν εκείνοι στην Κωνσταντινούπολη.

βαπτίσεις κ.λ.π. Παραχωρεί την αίθουσαν δια χορούς, γάμους κ. λ. π. -ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ. Την παραμονή του νέου έτους θα περιέλθουν και εφέτος κορίτσια εκ των καλλιτέρων οικογενειών της ενορίας Προφήτου Ηλιού και θα ψάλουν τα κάλλανδα προς ανακούφισιν των απόρων οικογενειών και ασθενών της ενορίας.

ΣΕΛΙΔΑ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ.

-Το δικαστήριο των εν Πειραιεί Πρωτοδικών κηρύσσει εις Κατάστασιν πτωχεύσεως τον Ιωάννην Ιωάν. Τζοβάννην έμπορον κάτοικον Πειραιώς. Ο Δικαστικός Γραμματέυς ΜΙΧ. ΠΕΡΟΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ. Μιχαήλ Κ. Περοδασκαλάκης, συγγραφέας και εκδότης μεταξύ άλλων και της σειράς «Μικρή Βιβλιοθήκη» (από το 1945). -Ωρες λειτουργίας λόγω εορτών στον ναό του Χατζηκυριάκειου Ορ-

-ΣΗΜΕΡΙΝΟΝ ΣΥΖΥΓΙΚΟΝ ΔΡΑΜΑ ΕΙΣ ΤΟ Ν. ΦΑΛΗΡΟΝ. Ο Χρ. Σαραντάκος, στρατιώτης, μένεα πνέων κατά της συζύγου του Ελένης που εργάζεται στο καφενείο Χορμόβα (κάτω από το ξενοδοχείο Ακταίον) επειδή δεν του έδινε χρήματα, όταν εκείνη βγήκε για να αγοράσει τσιγάρα σε ένα πελάτη, παραφύλαγε και της επιτέθηκε. Της κατάφερε αλλεπάλληλα πλήγματα με μαχαίρι στην ωμοπλάτη. Μεταφέρθηκε στο Ζάννειο σε κρίσιμη κατάσταση. Ο δράστης τράπηκε σε φυγή και κατόρθωσε να εξαφανιστεί.

-ΕΚΛΕΚΤΟΙ ΓΑΜΟΙ. Ο κ. Βασίλειος Χαλβατζής και η δ)νίς Κατίνα Καρδιασμένου, ετέλεσαν τους γάμους των. [Το κείμενο είναι σε συμπτυγμένη μορφή, ολοκληρωμένο στο blog μου]

Οι εορτές του Δεκεμβρίου μιας άλλης εποχής

Του Στέφανου Μίλεση, Συγγραφέα
Προέδρου Φιλολογικής Στέγης Πειραιώς

Η καθημερινότητα των κατοίκων μιας πόλης, οι παραδόσεις τους, η θρησκεία με τα εκκλησιαστικά της έθιμα, οι τέχνες τα γράμματα, οι εκδηλώσεις, οι προσωπικότητες της πόλης, οι σχέσεις των κατοίκων μεταξύ τους στους δρόμους, στις γειτονιές, στις συνοικίες, οι προλήψεις και άλλα πολλά, για τα οποία θα χρειαζόταν χρόνος για να τα απαριθμήσουμε αποτελούν στο σύνολό τους τον ανεκτίμητο πλούτο που συνθέτουν το παρελθόν της πόλης δηλαδή την ιστορία της. Η τοπική ιστορία δεν περιλαμβάνει μόνο την καταγραφή γεγονότων αλλά ένα μεγάλο μέρος της καταλαμβάνει και η πνευματική παράδοση που πρέπει να μην λησμονιέται. Οι παραδόσεις, οι συνήθειες, οι συνθήκες ζωής, τα ήθη τα έθιμα γενεών που έζησαν στον Πειραιά πριν από εμάς πρέπει να καταγράφονται και να αναφέρονται τακτικά, έτσι ώστε να διατηρούνται ζωντανά στη μνήμη μας. Ο λαογράφος Ν. Πολίτης είχε διατυπώσει μια μεγάλη αλήθεια. Στους πόθους ενός λαού για το μέλλον του συγκεντρώνονται όλες οι αναμνήσεις του παρελθόντος. Εάν αφαιρέσουμε τις αναμνήσεις ενός λαού, σβήνουμε

ουσιαστικά το μέλλον του. Και αυτό μάλλον επιτυγχάνεται μεθοδικά στις μέρες μας. Οι κοινωνίες πρέπει να τηρούν τα έθιμα όπως τα παραλαμβάνουν και να τα προσαρμόζουν στις νέες συνθήκες του υλικού πολιτισμού. Ο μακαρίτης καθηγητής Γ.Α. Μέγας στο βιβλίο του «Ελληνικά εορταία έθιμα της λαϊκής λατρείας» (Αθήνα 1956, σελ. 5) καταγράφει ότι «Ο αστικός βίος με ίδια ήθη και έθιμα δεν έχει κατ' ουσίαν διαμορφωθεί. Αι εορταστικά συνήθειαι των αστών της Ελλάδος δεν διαφέρουν κατά την μορφήν από τα εθιζόμενα υπό των κατοίκων της υπαίθρου, εκ της οποίας κατά το πλείστον προέρχεται και ο πολιτισμός των πόλεων. Μόνο οι συνθήκες της ζωής του έχουν αλλοιωθεί». Μεγάλος μέρος του πνευματικού μας θησαυρού βρίσκεται συγκεντρωμένος σε έναν μήνα, τον Δεκέμβριο! Για τον Πειραιά δε, ο Δεκέμβριος είναι ιδιαίτερα ξεχωριστός μήνας του χρόνου αφού από την αρχή του κιόλας είναι γεμάτος από γιορτές ήθη και έθιμα που αναφέρονται στην ίδια την ίδρυση της πόλης (πολιούχος εορτή), αλλά και σε μεγάλο μέρος των κατοίκων του (εορτασμός προστάτου των ναυτικών). Στο Αττικό ημερολόγιο των αρχαίων Αθηναίων ο δικός μας Δεκέμβριος ήταν ο έβδομος στη σειρά μήνας και λεγόταν Ποσειδών προς τιμή του θεού της θάλασσας Ποσειδώνα, αφού κατά την περίοδο αυτή οι θάλασσες είναι τρικυμώδεις, τα καράβια είναι όλα τραβηγμένα στη στεριά και κανένας δεν ταξιδεύει. Στην εποχή των Ρωμαίων όμως ήταν ο

δέκατος μήνας. Κι αυτό ίσχυσε μέχρι το 46 π.Χ. έτος που ο Ιούλιος Καίσαρας μεταρρύθμισε το ημερολόγιο και κατέλαβε τη θέση που έχει και σήμερα. Όμως στο μεταξύ από το δέκα (Decem) των Λατίνων έμεινε να καλείται Δεκέμβριος, δηλαδή δέκατος, ενώ είναι στη σειρά ο δωδέκατος. Ο Δεκέμβριος σηματοδοτεί την έλευση του βαρύ χειμώνα με τα κρύα και τα χιόνια. Ειδικότερα από τα Νικολοβάρβα και ύστερα οι ναυτικοί κρατιούνταν μακριά από τις θάλασσες. Στις 6 Δεκεμβρίου εορτάζει ο Άγιος Νικόλαος, ο προστάτης των θαλασσών μας και των ναυτικών μας. Μαζί του γιορτάζει και όλος ο ναυ-

τικός κόσμος της χώρας μας. Γεμάτη η παράδοσή μας από ιστορίες ναυτικών που κινδύνευαν και που επικαλούμενοι τη βοήθεια του αγίου, σώθηκαν. Το πιστοποιούν αυτό όχι μόνο οι μαρτυρίες, αλλά τα πολλά τάματα που έχουν δωρισθεί στους δεκάδες ναούς που φέρουν το όνομα του Αγίου Νικολάου σε ολάκερη τη χώρα. Στον Άγιο Νικόλαο των Υδραίων, τον Άγιο Νικόλαο του Πειραιά, τελείται κάθε χρόνο με μεγάλη λαμπρότητα η εορτή του Αγίου.

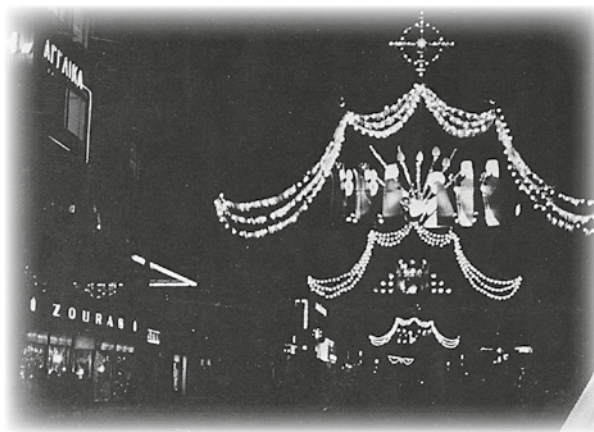

Εορτή Αγ. Σπυρίδωνος 1925

ου. Ο εορτασμός περιλαμβάνει μεγάλη περιφορά της εικόνας στους δρόμους της πόλης, ενώ την ίδια στιγμή ο αέρας δονείται από τις μπουρού των βαποριών του λιμανιού που αποδίδουν τιμές στον Άγιο. Η περιφορά της θαυματουργής εικόνας του Πολιούχου Αγίου Σπυρίδωνα στην πόλη, αποτελεί ένα ακόμα γεγονός, το δεύτερο κατά σειρά στον ίδιο μήνα, αφού έχει προηγηθεί η περιφορά του Αγίου Νικολάου. Όλη την δεκαετία του 1930 η περιφορά του Αγίου Σπυρίδωνα γινόταν ως εξής. Μπροστά προηγείτο ίλη έφιππων στρατιωτών. Τα πέταλα των αλόγων χτυπούσαν στο λιθόστρωτο οδόστρωμα της Ακτής Μιαούλη, κάνοντας έναν χαρακτηριστικό ήχο που ακουγόταν από τη μια άκρη της παραλίας έως την άλλη. Πίσω τους ακολουθούσαν αγήματα ναυτών. Μουσική παίδιζε τόσο η φιλαρμονική του Δήμου όσο και του Ζαννείου ορχήστρου. Σύσσωμο ακολουθούσε το υπουργικό συμβούλιο, οι βουλευτές, το Δημοτικό συμβούλιο, όλες οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές, τα επιστημονικά, κοινωνικά, επαγγελματικά, εμπορικά και εργατικά σωματεία δια αντιπροσωπειών τους. Ξεχώριζαν από τα λάβαρα που κάθε σωματείο διέθετε, γνωστά και ως η «σημαία του συλλόγου». Σε όλη την διαδρομή της περιφοράς κυριαρχούσε η οσμή του λιβανιού, που οι οικογένειες έκαιγαν άφθονα έξω από την πόρτα ή τα παράθυρα των σπιτιών τους υποδεχόμενοι την διέλευση της εικόνας του Αγίου. Ο Δεκέμβριος όμως εκτός από μήνας των

ναυτικών είναι επίσης μήνας με πολλές χριστιανικές εορτές. Έχουμε τις γιορτές της Αγίας Βαρβάρας, του Αγίου Σάββα, του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Σπυρίδωνα που προαναφέραμε, του Αγίου Ελευθερίου, του Αγίου Διονυσίου, του Στέφανου του Πρωτομάρτυρα. Σε προπολεμικό Πειραιά και Αθήνα όλες αυτές οι γιορτές του Δεκεμβρίου αποτελούσαν αιτία επισκέψεων από το ένα σπίτι στο άλλο, αφού τότε τα ευχητήρια δίνονταν προσωπικά στον εορταζόμενο με επισκέψεις φίλων και συγγενών στο σπίτι του. Καλοντυμένες οικογένειες με τα παιδιά τους επισκέπτονταν με τα διάφορα γλυκά στα χέρια τις οικίες των προσφίλων τους προσώπων που εόρταζαν και γνώριζαν ότι στο σπίτι που θα πάνε θα τους υποδεχθούν με γέλια και χαρά, θα τους τρατάρουνε ένα ποτό, θα τους φιλέψουνε ένα πιάτο φαγητό. Βλέπετε η ανθρώπινη επαφή τότε ήταν απαραίτητη και αναγκαία. Οι ευχές δεν στέλνονταν ούτε μέσω τηλεφώνου όπως επικράτησε αρχικά, ούτε μέσω των διαφόρων μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπως γίνεται σήμερα. Οι φίλοι και οι συγγενείς εκείνου που είχε την ονομαστική του εορτή, γνώριζαν ότι το απόγευμα της ίδιας ημέρας θα βάλουν τα γιορτινά τους ρούχα, θα φορέσουν την καλή τους διάθεση και θα δουν από κοντά όχι μόνο τον εορταζόμενο, αλλά και τους φίλους τους και τους συγγενείς τους, που συνήθως είχαν να δουν από την τελευταία εορτή κάποιου άλλου προσώπου από τον ίδιο κύκλο. Έτσι όλοι γιόρταζαν στην ουσία και όχι μόνο ο ένας αφού όλοι χαίρονταν την κοινωνική συναναστροφή, την παρέα, το φιλικό δείπνο, το κρασί, την ευχάριστη τέρψη που έσπαγε τη μονοτονία της καθημερινότητας. Και η παρέα γύρω από το κοινό τραπέζι αποτελούσε πάντα το μέσο που διέκρινε τις εορταστικές μέρες από τις υπόλοιπες. Τα παλαιότερα επίσης χρόνια, κατά τον μήνα Δεκέμβριο συνέβαιναν στον Πειραιά και διάφορες άλλες εκδηλώσεις και επέτειοι που σήμερα δυστυχώς ξεχάστηκαν. Κάθε 3η Δεκεμβρίου το πειραιϊκό χρηματιστήριο από το 1924 και μετά γιόρταζε την επέτειο της λειτουργίας του. Το χρηματιστήριο εμπορευμάτων Πειραιώς είχε επανалаειτουργήσει το 1924 επί της οδού Φίλωνος 38, στο Μέγαρο Ζερβού, επί Δημάρχου Αναστασίου Παναγιωτόπουλου. Τον Δεκέμβριο επίσης γινόταν η μεγάλη εορτή της εργάτριας στο ξενοδοχείο «Ακταίον». Ο Σύνδεσμος Κυριών για την προστασία της εργάτριας διοργάνωνε κάθε χρόνο εκδήλωση με σκοπό την οικονομική ενίσχυση των γυναικών. Αποτελούσε αιτία να βρεθούν συγκεντρωμένες στον ίδιο τόπο όλες οι μεγάλες προσωπικότητες της πειραιϊκής κοινωνίας. Στις κεντρικές λεωφόρους της πόλης και ειδικά στην Λεωφόρο Βασιλέως Γεωργίου Α' από το Δημοτικό Θέατρο έως κάτω το Ρολόι, έκαναν την εμφάνισή τους μικρέμποροι που τοποθετούσαν καρότσια που πωλούσαν τους περιζήτητους μποναμάδες. Σήμερα και μόνο το άκουσμα του όρου «μποναμάς» προκαλεί περιέργεια καθώς έχει ως έθιμο χαθεί. Πραγματικός μικρόκοσμος απλωμένος πάνω στην τάβλα της καρότσας. Ξύλινα αε-

ροπλανάκια, τσίγκινα στρατιωτάκια, χριστουγεννιάτικα στολίδια, ροκάνες, σβούρες και πολλά άλλα καλούδια φτιαγμένα με πραγματικό μεράκι δημιουργίες άλλα από τσίγκο και άλλα από την κατεργασία του ξύλου. Και από κοντά το μαλλί της γριάς, τα κατακόκκινα γλειφιτζούρια με το χαρακτηριστικό σχήμα του κόκορα, τα ρόδια, οι λουκουμάδες και ό,τι άλλο μπορεί να φανταστεί κάποιος. Το απαραίτητο φαγητό των Χριστουγέννων τα προπολεμικά χρόνια αποτελούσε η γαλοπούλα και κάθε είδους κρέατος. Αντίθετα με το γεγονός ότι πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι το έθιμο της γαλοπούλας είναι φερμένο από το εξωτερικό, θα λέγαμε ότι χρονολογείται από τη βυζαντινή εποχή και είχε πανελλήνιο χαρακτήρα. Κάθε οικογένεια πλούσια ή φτωχή για να γιορτάσει τα Χριστούγεννα, έπειτα από νηστεία 40 ημερών, συνήθιζε να ψήνει γαλοπούλα. Αντίθετα με τη γαλοπούλα το έθιμο της διακόσμησης του χριστουγεννιάτικου δένδρου είναι όντως γερμανικής προέλευσης. Εισήχθηκε στην Ελλάδα από τον βασιλιά

Χριστουγεννιάτικος στολισμός Πειραιά

Όθωνα ο οποίος συνήθιζε να στολίζει το παλάτι τα Χριστούγεννα με ένα δένδρο. Όμως η συνήθεια αυτή δεν είχε πιάσει παρότι ήταν γνωστή στους Έλληνες για πολλά χρόνια. Γενικεύθηκε θα λέγαμε ύστερα από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1920 διαβάζουμε στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα Α'» του Ν. Πολίτου για το γερμανικό έθιμο στολίσματος του δένδρου, όπως το είδε ο λαογράφος και το περιγράφει στους Έλληνες. «Κάθε οικογένεια θα αγοράσει ένα έλατο και

θα το διακοσμήσει κατάλληλα ώστε να το μετατρέψει σε δένδρο των Χριστουγέννων. Το απόγευμα της παραμονής των Χριστουγέννων το δένδρο έχει την τιμητική του ευρισκόμενο δίπλα στην εστία του σπιτιού να ακτινοβολεί από διάφορα μικρά πολυάριθμα μικρά κεριά που επιτηδείως είναι προσδεδεμένα πάνω στα κλαδιά του. Ταινίες μικροσκοπικές, επίχρυσα μήλα και καρύδια, επιτηδείως κρέμονται από αυτό. Αμυγδαλωτά, μικρά σακχαρένια ανθρωπάκια, ταμάχια χαρτιού χρωματιστού, μικρά κοφίνια γεμάτα από σταφίδες και άλλα γλυκά συνοδεύουν συνήθως τοποθετημένα στα κλαδιά του. Κάτω κοντά στις ρίζες του εκτίθενται τα μεγαλύτερα και βαρύτερα δώρα τα οποία φέρνει στα παιδιά αλλά και στους μεγαλύτερους ο σακχαρινός νήπιος Χριστός, ο κοσμών την κορυφή του δένδρου. Το έθιμο αυτό είναι μέγιστα διαδεδομένο στις γερμανικές χώρες αλλά και οπουδήποτε αλλού ευρίσκεται οικογένεια γερμανική». Αλλά και ένας ακόμα λαογράφος ο Μπαλάνος γράφει στο περιοδικό «Εστία» του 1879 (Τομ. Η' σελ. 184), «Εν τη Δύσει υπάρχει ως γνωστόν το έθιμον του δένδρου των Χριστουγέννων, κοσμουμένον δια φώτων, καρπών, ζαχαρωτών και μικροτεχνημάτων». Δηλαδή ακόμα και το 1933 αρθρογράφοι περιοδικών και εφημερίδων έγραφαν σε διάφορα έντυπα για το έθιμο διακόσμησης χριστουγεννιάτικου δένδρου που γινόταν στο εξωτερικό για να πληροφορήσουν τους αναγνώστες περί της ύπαρξής του και του τρόπου που οι ξένοι γιόρταζαν τα Χριστούγεννα, αφού στην Ελλάδα ακόμα δεν αποτελούσε

Κάλαντα 1934

έθιμο των Ελλήνων. Από το εορταστικό προσκήνιο φυσικά δεν θα μπορούσαν να απουσιάζουν τα γλυκά των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, όπως τα μελομακάρονα, οι κουραμπιέδες, οι τηγανίτες, οι πίτες και ο κατάλογος... μακρύς. Η παράδοση ήθελε επίσης όλα τα μέλη της οικογένειας να συγκεντρώνονται στο πατρικό σπίτι για να γιορτάσουν τη γέννηση του Χριστού. Για να κρατηθεί ζωντανή η παράδοση αυτή έπρεπε οι ξενιτεμένοι να επιστρέφουν στον τόπο τους και στο πατρικό τους σπίτι, αλλά και τους ναυτικούς να μην ταξιδεύουν. Κάθε μέλος οικογένειας έκανε το παν δυνατόν να επιστρέψει στο τόπο που ήταν το πατρικό του σπίτι και να περάσει τα Χριστούγεννα με την οικογένειά του. Ταξίδευε μέρες και νύχτες πριν από τα Χριστούγεννα για να προλάβει να φτάσει έγκαιρα στο σπίτι του. Αλλά και τα παιχνίδια την περίοδο των εορτών είχαν την τιμητική τους. Αναφέρομαι φυσικά σε χειροποίητα παιχνίδια με τα οποία γαλουχήθηκαν πολλές γενιές. Τα παιχνίδια τότε είχαν ιδιαίτερη σημασία διότι εκπαιδευαν τα παιδιά στο ρόλο που θα έπαιζαν στη συνέχεια ως ενήλικοι. Οι χειροποίητες κούκλες ήταν ντυμένες κυρίες που έφεραν τη φορεσιά του τόπου όπου κατασκευάστηκαν. Μικρές βλαχοπούλες και νησιώτισσες. Τα παιδιά τότε χαίρονταν και με τα απλά χρωματιστά μπαλόνια. Και οι πάγκοι στις κεντρικές λεωφόρους και γύρω από την δημοτική αγορά και το ταχυδρομείο, πωλούσαν ψεύτικες λίρες για τις βασιλόπιτες, γιαννιώτικα στολίδια, γυάλινες μπάλες, ελληνικές κούκλες, ρόδια και πέταλα ευτυχίας για γούρια και φυσικά τα απαραίτητα στις νοικοκυρές για το στολισμό του σπιτιού κάλτσες, τραπεζομάντιλα εορταστικά και άλλα διακοσμητικά είδη σπιτικού. Ακόμα και οι υπηρεσίες του Ταχυδρομείου την εορταστική περίοδο πωλούσαν κάρτες και ημερολόγια, επιτραπέζιους ημεροδείκτες, ατζέντες και καζαμίες. Και στους μεγάλους και πολυσύχναστους εμπορικούς δρόμους που ο κόσμος κρατώντας τα παιδιά στα χέρια τους έβγαине με χαρά να κάνει αυτές τις μικροαγορές, συναντούσες μεταξύ άλλων σαλεπιτζήδες, λουκουματζήδες και άλλους πλανόδιους ή στάσιμους πωλητές γλυκών και άλλων παρασκευασμάτων γύρω από τους οποίους συναθροίζονταν συνήθως τα μικρά παιδιά που αδημονούσαν να γευτούν τα γλυκά των Χριστουγέννων. Φυσικά Χριστούγεννα και πρωτοχρονιά χωρίς κάλαντα δεν θα ήταν δυνατόν να υπάρξουν. Τις παραμονές των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς ψάλλοντας ευχές από σπίτι σε σπίτι, συνήθως από παιδιά αλλά και από μεγάλους. Τα παλιά πάλι χρόνια περι-

φέρονταν στα σπίτια κρατώντας πολύχρωμα φανάρια και ένα μεγάλο ομοίωμα πλοίου. Στα χέρια τους κρατούσαν τα τρίγωνα δημιουργώντας θόρυβο ώστε να γίνει γνωστό παντού το μήνυμα της εορτής. Το έθιμο αυτό και πάλι χρονολογείται από τη Βυζαντινή εποχή. Κατά τις ημέρες των καλάντων τα παιδιά για να τα πούνε κτυπούν τις πόρτες των σπιτιών όπου οι νοικοκυραίοι τα δέχονταν με χαρά διότι το είχαν σε κακό να τα διώξουν, χωρίς να πούνε τα κάλαντα που εμπεριέχουν ευχές και επαίνους για τους ιδιοκτήτες. Και ευγνώμονες τους προσέφεραν κουλούρια, κάστανα ή καρύδια. Σταδιακά τη θέση τους κατέλαβαν τα χρήματα.

Τα φετινά Χριστούγεννα αγαπητοί φίλοι μου θα ακούσουμε και πάλι τις καμπάνες να κτυπούν. Να σημαίνουν το μεγαλύτερο γεγονός όλων των εποχών. Μάλλον όμως δεν θα δούμε τα παιδιά με τα τρίγωνα στα χέρια να μας ψάλλουν τα κάλαντα. Δεν θα ακούσουμε να μας ρωτάνε «Να τα πούμε;». Η ευχή που δώσαμε τα τελευταία Χριστούγεννα «Και του χρόνου, και του χρόνου» φαίνεται ότι δεν ειπώθηκε μέσα από τα βάθη της καρδιάς μας. Οι άνθρωποι μέχρι λίγους μήνες πριν πίστευαν ότι η τεχνολογία και η πρόοδος τους εξασφάλιζε την πολυπόθητη μακαριότητα. Ο υλικός πολιτισμός έθαψε την ύπαρξή τους σε αγαθά και ανέσεις. Η ηπιότητα, η καλοσύνη, η αλληλοεκτίμηση

Κάλαντα παιδιών 1938

έγιναν σχεδόν μια νοσταλγία. Μέχρι που έφτασε ένα απειροελάχιστο, αόρατο στο ανθρώπινο μάτι, μικρόβιο που ήταν αρκετό να καταδείξει τον λανθασμένο τρόπο σκέψης μας. Ο φετινός ήχος της καμπάνας ας έρθει να μας θυμίσει ότι το μυστικό της αληθινής ευτυχίας έχει δοθεί στους ανθρώπους και βρίσκεται μέσα στην ύπαρξη και στην ουσία της χριστιανικής πίστης. Βρίσκεται στα απλά πράγματα, στις παραδόσεις μας και στις θύμησες των ευτυχισμένων στιγμών που κάποτε περάσαμε σαν ανέμελα παιδιά στις οικογένειές μας. Φέτος που θα ακούσουμε και πάλι τις καμπάνες των Χριστουγέννων να χτυπούν, η ευχή που θα ακουστεί από τα χείλη μας «και του χρόνου» ας είναι βγαλμένη από την ψυχή μας. Ας αφήσουμε τις καρδιές μας να λουστούν με το φως της πίστης. Ας αφήσουμε τους εαυτούς μας επιτέλους να ανέβουν λίγο ψηλότερα.

«Η ΨΥΤΤΑΛΕΙΑ ΕΟΡΤΑΖΕΙ» Από τη Ναυμαχία του 480 π.Χ. στην Επανάσταση του 1821

Στις 25 Οκτωβρίου του 1814 μια συντροφιά από την Αθήνα φτάνει στον Πειραιά και επιβιβάζεται σε πλοία με στόχο να μεταβεί στην Ψυττάλεια ώστε να γιορτάσει την επέτειο της νίκης στη ναυμαχία της Σαλαμίνας το 480 π.Χ. Το περιστατικό καταγράφεται από τον C. R. Cockerell, στο έργο του για τα ταξίδια που πραγματοποιεί στη νότια Ευρώπη και την Ανατολή την περίοδο 1810-1817. Αναπαραγωγή της ίδιας ιστορίας προσφέρουν ο R.T.S. Hughes το 1820 και ο Δ. Γρ. Καμπούρογλου το 1920.

Η συντροφιά και οι στόχοι της

Εμπνευστής της διοργάνωσης ήταν ο Γερμανός ζωγράφος και αρχαιολόγος J. Linckh, ο οποίος σχεδίαζε να διοργανώσει μία γιορτή στην Ψυττάλεια σε ανάμνηση της νίκης στη ναυμαχία της Σαλαμίνας. Στην αποστολή συμμετείχε και ο Άγγλος αρχιτέκτονας και αρχαιοφίλος C. R. Cockerell, ο οποίος κατέγραψε με αρκετή γλαφυρότητα τα περιστατικά, στο έργο του *Travels in Southern Europe and the Levant*, 1810-1817, το οποίο εκδόθηκε από τον γιο του το 1903. Ο στόχος της αποστολής δεν θα είχε μόνο εορταστικό χαρακτήρα, αλλά θα έγινε στο πλαίσιο κάποιας αναγνωριστικής αυτοψίας για τον εντοπισμό αρχαιοτήτων στη νησίδα. Άλλωστε, στους στόχους των περιηγητών ήταν συχνά και η διαρπαγή αρχαιοτήτων. Είναι μάλιστα γνωστό ότι και τα δύο αυτά μέλη της συντροφιάς ευθύνονται για τη μεταφορά των γλυπτών του ναού της Αφαιάς της Αίγινας στη Γερμανία.

Από ελληνικής πλευράς, στην ομάδα ήταν ο διδάσκαλος Ιωάννης Παλαμάς, παππούς του ποιητή Κωστή Παλαμά, ο οποίος είχε εξαιρετική φήμη ως δάσκαλος, αφού «δεν περιωριζέτο όμως εις την διδασκαλίαν ξηρών μαθημάτων, αλλ' ωδήγει τους μαθητάς του εις τας εξοχάς και εις τα δάση, πλησίον πάντοτε Μονών, και εκεί διωχέτευν εις την ψυχήν των μέρος από την φλόγαν του» (Καμπούρογλου 1920, 87). Εκείνο το διάστημα «[π]ροϊστάτο ... της τότε σχολής της Φιλομούσου Εταιρείας των Αθηνών» (Καμπούρογλου 1920, 87), στους στόχους της οποίας ήταν και η ανακάλυψη αρχαιοτήτων και η συλλογή επιγραφών.

Η συντροφιά συγκεντρώθηκε «εις το μοναστήρι του Αγ. Σπυρίδωνος του Πειραιώς ... Από εκεί επιβάντες πλοιαρίων διηρθύνθησαν εις την Ψυττάλειαν, την δημοφιλή Λειψοκουτάλαν» (Καμπούρογλου 1920, 87).

Το ταξίδι προς την Ψυττάλεια

Η συντροφιά επιβίβαστηκε σε πλοία και ξεκίνησε την πορεία της προς τη νησίδα. «Εις τα στενά της Σαλαμίνας ο Παλαμάς αφηγήθη λεπτομερώς τα της Ναυμαχίας. Εξωντάνευσε προ των οφθαλμών των ακροατών του ολόκληρον το ένδοξον παρελθόν. Απήγγειλεν Αισχύλον...» (Καμπούρογλου 1920, 87). Ωστόσο, τα πράγματα μάλλον δεν ήταν τόσο ειδυλλιακά. Όπως αναφέρει ο Cockerell η θάλασσα πείραζε κάποιους από τους επιβαίνοντες: «Αν και είχαμε σχεδόν ηρεμία, μερικοί άρχισαν να αισθάνονται τα αποτελέσματα της "ήπιας κίνησης" και κρέμασαν τα κεφάλια τους στο πλάι». Τότε άρχισε να επικρατεί αναστάτωση, και έγιναν συστάσεις προς τους ναυτικούς για πιο ασφαλή πλεύση. Πραγματοποιήθηκε συμβούλιο

Του Γιάννη Χαιρετάκη, Δρα Αρχαιολόγου

όπου αποφασίστηκε ότι θα ήταν προτιμότερο να επιστρέψουν στην πλησιέστερη ακτή. Εδώ διαπιστώνεται κάποια αναντιστοιχία ανάμεσα στον Cockerell και τους Hughes και Καμπούρογλου, οι οποίοι λανθασμένα υποστηρίζουν ότι η συντροφιά κατάφερε να φτάσει στη νησίδα. Τα πλοία, τελικά, επέστρεψαν στις ακτές της Αττικής, κάπου μάλλον στην περιοχή του Ικονίου.

Το γεύμα

Εικ. 1. Η θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στον Πειραιά και την Ψυττάλεια. Φωτογραφία αλμπουμίνας, διαστάσεων 20X25εκ. Περίπου 1877 (Αρχείο Π. Βελτανισιάν)

Εικ. 2. Η νησίδα Ψυττάλεια με τον φάρο. Λεπτομέρεια της Εικ.1.

Στο μέρος όπου προσάραξαν άναψαν φωτιές και άρχισαν να ψήνουν τα φαγητά τους. Ο Cockerell παρατηρεί, με μια ισχυρή δόση ειρωνείας, ότι «οι αρχαίοι Έλληνες δεν θα μπορούσαν να επιτεθούν στους Πέρσες με περισσότερη ένταση από ότι οι σύγχρονοι στις γαλοπούλες και το αρνί που είχαν μπροστά τους». Το κρασί έρεε άφθονο, και όταν «η επιθυμία του φαγητού και του ποτού ολοκληρώθηκε» σειρά είχαν τα γλυκά, η μουσική και ο χορός. Ο Παλαμάς «απήγγειλεν από τον προσφιλή του Όμηρον και ευθύς κατόπιν μερικά από τα κλέφτικα τραγούδια μας. Τέλος, ένας καλλίφωνος νεανίας ετραγούδησε την ωραία και συμβολική, ως πιστεύουν, Αλαφίνα» (Καμπούρογλου 1920, 87). Πρόκειται μάλλον για ένα γνωστό δημοτικό τραγούδι της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας, όπου ο κλέφτης παίρνει τα βουνά και αναλογίζεται την κοπέλα που αγαπά, τη λαφίνα του, φοβούμενος ότι εκείνη θα παντρευτεί έναν Τούρκο.

Το τέλος του εορτασμού

«Γοητευμένοι οι ξένοι απήλυσαν την ελληνικήν ευμορφίαν και εξεπλάγησαν διά την ποιήσιν και το μέλος που διεφύλαξαν απ' αιώνων τα άλση των Νυμφών και οι σπηλιές των Νυμφολήπτων... και παρεκάλεσαν τον Παλαμάν να διαωνίση επί του ενδόξου βράχου τον εορτασμόν της αλημονήτου ημέρας. Και ο Παλαμάς, ενώ οι άλλοι διε-

σκορπίσθησαν απολαμβάνοντας την φύσιν και την ιστορίαν της, σκυμμένους επάνω εις τον βράχον, τσικ, τσικ... κατάρθρωσε να χαράξη την χρονολογίαν και υπ' αυτήν την φράσιν: "ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΝΙΚΗΣ"» (Καμπούρογλου 1920, 88).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

C. R. Cockerell, *Travels in Southern Europe and the Levant*, 1810-1817, New York/Bombay 1903.

R. T. S. Hughes, *Travels in Sicily, Greece and Albania*, London 1820.

Δ. Γρ. Καμπούρογλου, *Ο Αναδρομάρης*, Αθήναι, οίκος Μ. Σαλιβέρου, 1920.

Β. Χ. Πετράκος, *Η αρχαιολογία της Ψυττάλειας*, Μέντωρ 74-75, 2005, 33-72.

Γ. Χαιρετάκης, *Το ιερό του Πάνα στην Ψυττάλεια*, Πειραικό Ορόσημο, Τεύχος 71, Απρίλιος-Ιούνιος 2020, 14-15.

Εν τέλει...

Και εγένετο θέατρο...

Εν τέλει... πως γεννήθηκε και πως εξελίχθηκε το θέατρο; Σε αυτό και σε άλλα ερωτήματα απαντά η εξαιρετική μικρού μήκους ταινία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων Να τι αναφέρει η ιστοσελίδα της efadyat.wordpress.com, στην οποία έχει αναρτηθεί και το σχετικό βίντεο:

«Το θέατρο που γεννήθηκε μέσα στον 5ο π.Χ. αιώνα στην Αθήνα, υπήρξε ένα δημοφιλές θέαμα και ακρόαμα της αρχαιότητας και εξακολουθεί να είναι έως και σήμερα.

Θέλετε να μάθετε πώς ήταν τα πρώτα θέατρα; Πού κάθονταν οι θεατές; Υπήρχαν άραγε καμαρίνια για τους ηθοποιούς; Και τι σχέση είχαν τα λιοντάρια με το θέατρο;

Αυτά και άλλα πολλά εξηγεί ο ίδιος ο θεός του Θεάτρου, ο Διόνυσος, στην μικρού μήκους ταινία που ετοίμασε η Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων, με σενάριο της αρχαιολόγου Εύης Πίνη και σκηνοθεσία του Πύργου Διδυμιάτη. Η ταινία με το συνοδευτικό της έντυπο αποτελούν μέρος του υλικού που σχεδιάστηκε για την εκπαιδευτική δράση «Από το Μουσείο στο Θέατρο. Ανιχνεύοντας την θεατρική πράξη της αρχαίας τραγωδίας».

Η εκπαιδευτική δράση εντάσσεται στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014 – 2020 και υλοποιείται σε σύμπραξη με τον Οργανισμό Πολιτισμού, Άθλησης και Νεολαίας Πειραιώς.

Αποκάλυψη οκτώ τάφων στην Ηλεία

Εν τέλει... σε ιδιόκτητο οικοπέδο στη θέση «Ντρουμπές ή Παλιάμπελα» εντός της Τοπικής Κοινότητας Αυγείου, Δήμου Ήλιδος, Περιφερειακής Ενότητας Ηλείας αποκαλύφθηκαν οκτώ τάφοι διαφόρων τύπων και ερευνήθηκαν κατά τη διάρκεια πρόσφατης σωστικής ανασκαφικής έρευνας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηλείας.

Οι τάφοι χρονολογούνται, σύμφωνα με την προκαταρκτική εξέταση των κτερισμάτων τους, από το τέλος του 4ου έως και τον 2ο αιώνα π.Χ. Πιο αναλυτικά εντοπίστηκαν τρεις ταφικοί πίθοι, τέσσερις κιβωτίοι σχήματος και ένας κεραμοσκεπής τάφος. Οι τάφοι αυτοί αποτελούν τμήμα της δυτικής νεκρόπολης της αρχαίας πόλης της Ήλιδος, από την οποία έχουν μέχρι σήμερα ανασκαφεί πάνω από 200 τάφοι χρονολογούμενοι στην Ύστερη Κλασική και Ελληνιστική περίοδο.

Ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα ευρήματα του ταφικού πίθου 1 μεταξύ των οποίων μία χάλκινη τεφροδόχος υδρία με τη βάση της, η οποία φέρει ανθεμωτή διακόσμηση στις λαβές και λεοντοκεφαλές στο σημείο ένωσης των λαβών με το χείλος και ένα χάλκινο πτυκτό κάτοπτρο. Από την πρώτη εκτίμηση των

κτερισμάτων του, ο ταφικός πίθος χρονολογείται στα τέλη του 4ου με αρχές του 3ου αιώνα π.Χ.

Ξεχωρίζει επίσης μαρμάρινη επιτύμβια στήλη με αετωματική επίσηψη.

Έργα ανάδειξης στο Αρχαίο Θέατρο Σικυνάας και την Αρχαία Μεσσήνη

Εν τέλει... δύο Προγραμματικές Συμβάσεις Πολιτισμικής Ανάπτυξης, υπεγράφησαν από την Υπουργό Πολιτισμού και Αθλητισμού, Λίνα Μενδώνη, και τον Περιφερειάρχη Πελοποννήσου, Παναγιώτη Νίκα για τη διασφάλιση της συνέχισης των έργων ανάδειξης του Αρχαίου Θεάτρου της Σικυνάας και της Αρχαίας Μεσσήνης.

Η Προγραμματική Σύμβαση που αφορά το Αρχαίο Θέατρο Σικυνάας, συνολικού ύψους 220.000 ευρώ, αποτελεί συνέχεια της σύμβασης που είχε υπογραφεί τον Μάιο του 2014, μεταξύ του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, της Περιφέρειας Πελοποννήσου και του Δήμου Σικυνώνων. Στόχος είναι η αποκατάσταση της λειτουργικότητας του Θεάτρου, για την ασφαλή υποδοχή επισκεπτών και την απόδοσή του στην τοπική κοινωνία και τους επισκέπτες της περιοχής. Με την Προγραμματική Σύμβαση δίνεται παράταση χρονοδιαγράμματος, ώστε να εκπονηθεί η μελέτη αποκατάστασης του Θεάτρου, η οποία αναμένεται να ολοκληρωθεί τον Μάρτιο του 2021, προκειμένου το έργο να ενταχθεί στην επόμενη προγραμματική περίοδο του ΕΣΠΑ.

Σε ό,τι αφορά την Αρχαία Μεσσήνη, η Προγραμματική Σύμβαση, ύψους 300.000 ευρώ, προβλέπει την αποκατάσταση και ανάδειξη του Μεταπυργίου τείχους μεταξύ των πύργων 17 και 18, Βόρειας Οχύρωσης Αρχαίας Μεσσήνης, καθώς και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου, ώστε να εξασφαλιστεί η στατική του επάρκεια. Ακόμη να αναδειχθεί ένα από τα σημαντικότερα τμήματα της οχύρωσης της αρχαίας Μεσσήνης και να δημιουργηθεί ένας αρχαιολογικός χώρος προσβάσιμος στο κοινό.

Κεφαλή του Ερμή στην οδό Αιόλου

Εν τέλει... η κεφαλή που ήρθε στο φως στο ύψος της οδού Αιόλου 25, έναντι του Ιερού Ναού Αγίας Ειρήνης και σε βάθος 1,30 μ. από το οδόστρωμα εικονίζει τον θεό Ερμή σε ώριμη ηλικία, και προφανώς προέρχεται από τμήμα ερμαϊκής στήλης. Η εικονογραφία του γλυπτού προσιδιάζει στον τύπο του Ερμού Προπυλαίου του Αλκαμένους.

Η κεφαλή αποκαλύφθηκε κατά τη διάρκεια εκσκαφικών εργασιών στο πλαίσιο του έργου «Κατασκευή αποχετευτικών δικτύων ακαθάρτων και των συνδέσεων των ακινήτων 4ης και 5ης Δημοτικής Κοινότητας» του Δήμου Αθηναίων, που εποπτεύει η Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλεως Αθηνών.

Η κεφαλή είχε εντοιχιστεί σε β' χρήση στο νότιο πλευρικό τοίχι σύγχρονου συνδετήριου αγωγού αποχέτευσης. Το εύρημα, που διατηρείται σε καλή κατάσταση, αμέσως μεταφέρθηκε σε αποθήκη της Εφορείας Αρχαιοτήτων.

Πρόκειται για πρωτότυπο έργο πιθανότατα του τέλους του 4ου ή των αρχών του 3ου αι. π.Χ. Οι ερμαϊκές στήλες ήταν ιδρυμένες σε σταυροδρόμια και οδούς και χρησιμοποιούνταν ως οδοδείκτες.

